

15. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab'daki deyimler

Mehmet Emin TUĞLUK¹

APA: Tuğluk, M. E. (2021). Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab'daki deyimler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 283-323. DOI: 10.29000/rumelide.995530.

Öz

Bir dilin zenginliğini gösteren anonim ürünler olan deyimler; dilde ifade edilmek istenen duygu, düşünce veya olayı özlü anlatımlarıyla etkileyici bir şekilde ifade ederler. Deyimlerin etkileyici ifadeye sahip olmalarındaki önemli etken kısa ve özlü olmaları, belirli bir yapı dâhilinde oluşmalarıdır. Deyimler ortaya çıktığı kültürün izlerini taşıdıkları için toplum tarafından sıklıkla kullanılırlar. Türk dili deyimler açısından son derece zengin olup Türkçenin yazılı ilk kaynaklarında da deyim örneklerine rastlanmaktadır. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*, 16. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser, Seyyid Cüneyd ile Reşide-i Arab'ın zorlu aşk yolunda birbirlerine kavuşmak için verdikleri mücadeleyi anlatmaktadır. Eserde ayrıca dinî ve ahlakî konulara, olağanüstü kahramanlara, dinî ve tarihî şahsiyetlere de yer verilmektedir. Dönemine göre sade bir üslupla yazılan eserde manzum söylemler de yer almaktadır. Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini de gösteren ve hacimli olan eserde çok sayıda Arapça, Farsça ibare de bulunmaktadır. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab deyimler açısından zengin bir eserdir. Eserde özellikle Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab'ın aşkının anlatıldığı bölümler ile kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı kısımlarda deyimler sıkça kullanılmıştır. Bu çalışmada Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab adlı eserde geçen deyimler tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler taşıdıkları unsurların sayısına, kökenlerine ve fiillerine göre sınıflandırılarak makalenin sonunda anlamlarıyla birlikte alfabetik olarak verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab, deyim, Eski Anadolu Türkçesi, anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller, fiiller

Idioms in Kıssa-i Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab

Abstract

Idioms that are anonymous products that show the richness of a language; express the emotion, thought or event that is desired to be expressed in the language with their concise expressions in an impressive way. The important factor for expressions to have impressive expressions is that they are short and concise and formed within a certain structure. Idioms are frequently used by the society because they bear the traces of the culture from which they originated. Turkish language is extremely rich in terms of idioms. Examples of idioms are encountered in the first Turkish written sources we have. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* is a work translated from Persian into Turkish in the 16th century. The work tells about the struggle of Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab to meet each other on the difficult path of love. Religious and moral subjects, extraordinary heroes, religious and historical figures are also included in the work. The work, which was written in a simple style according to its period, also includes verse discourses. The work, which contains the language

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Batman, Türkiye), emintugluk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1866-5580 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.06.2021-kabul tarihi: 20.09.2021; DOI: 10.29000/rumelide.995530]

features of Old Anatolian Turkish and is quite voluminous, also includes many Arabic and Persian phrases. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd* ve *Reşide-i Arab* is rich work in terms of idioms. Idioms are frequently used in the work, especially in the parts where the love of Seyyid Cüneyd and *Reşide-i Arab* and the parts where the heroic stories are told. In this study, idioms in the work called *Kıssa-i Seyyid Cüneyd* ve *Reşide-i Arab* were determined. The idioms identified are classified according to the number of element they carry, their origins and verb and given in alphabetical order with their meanings at the end of the article.

Keywords: *Kıssa-i Seyyid Cüneyd* and *Reşide-i Arab*, idiom, Old Anatolian Turkish, compound-phrased verbs, verbs

Giriş

Anlatıma akıcılık ve söze ahenk katan öğeler arasında sayılan deyim kavramı üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Korkmaz, deyimleri “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu” (Korkmaz, 2007a: 66); Aksan, “Belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan söz” (Aksan, 2009: 35); Hatipoğlu ise “Anlatım gücünü arttırmak için, az çok mantık dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği hâlde bazıları değişip çekimlere giren kalıplar” (Hatipoğlu, 1963: 221) olarak tanımlamaktadır. Türkiye Türkçesindeki deyimler üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Öztürk de araştırmacıların deyimler ile ilgili yaptıkları tanımlamaları ve deyimlerin özellikleri ile ilgili yaptıkları sınıflandırmaları bir arada vermektedir (Öztürk, 2018: 13-46).

Osmanlı Türkçesinde deyim kelimesi yerine “darbimesel”, “tabir” (Özön, 1945: XXIX) ve “ıstılah” (Eyüboğlu, 1975: V) kelimeleri kullanılmıştır. Ancak zamanla “darbimesel” ve “ıstılah” kelimeleri bu anlamıyla kullanımdan düşmüş, “tabir” kelimesi ise yaygınlaşmıştır. Cumhuriyet döneminde de bir süre “tabir” kelimesi kullanılmaya devam etmiş sonradan “tabir” kelimesi yerine öz Türkçeden türetilen deyim kelimesi kullanılmaya başlanmıştır (Sinan, 2008: 92).

Deyimler anonimlerdir ve çekime girmekle birlikte kalıplaşmış bir yapıya sahiplerdir. Hüküm bildirmezler bir duygu veya düşünceyi olay veya davranışı nitelerler. Deyimi oluşturan kelimelerden bir veya birkaçı gerçek anlamının dışında mecaz anlamıyla kullanılırlar. Deyimlerin de tıpkı atasözleri gibi tercümesi mümkün değildir (Üstüner, 1989: 13). Deyimler sıklıkla atasözleri, birleşik sözler, kalıp sözler, argo kelimeler ile karıştırılmaktadır (Özzen, 2011: 879) ve bunları birbirinden ayırt etmek bazen oldukça güç olabilmektedir. Deyimleri oluşturan isim kökenli kelimeler çekim ekleri alabilirler. Deyimi oluşturan fiiller şahıs ve zaman ekleriyle çekime girebilirler. Deyimlerin diğer bir özelliği ise deyimleri oluşturan kelimeler arasında farklı kelimelerin girebilmesidir. Deyimler bu yönleriyle de atasözlerinden ayrılırlar.

Deyimlerin biçim olarak atasözleri gibi kalıplaşmış olduğunu, bir deyim sözüklerinin değiştirilip yerlerine, aynı anlamda da olsa, başka sözcükler konulamayacağını ve deyimlerin söz dizimlerinin bozulamayacağını; atasözleri gibi kısa ve özlü anlatım araçları olduğunu; en az iki sözcükle kurulduğunu ve biçim bakımından iki bölüğe ayrıldığını ifade eden Aksoy, deyimleri söz öbeği durumundaki deyimler ve cümle hâlindeki deyimler olmak üzere ikiye ayırıp masterlarla sona eren deyimleri de cümle hâlindeki deyimler içerisinde değerlendirmektedir (Aksoy, 1978 37-38).

Deyimleri, cümle hükmünde olan deyimler ve cümle hükmünde olmayan deyimler olmak üzere iki gruba ayıran Hatipoğlu da deyimlerin tek bir kelimededen oluşamayacağını deyimlerin en az iki, en çok yedi sekiz kelime ile kurulduğunu, çok uzun deyimlerin de çok defa deyimlikten çıkıp bozulduğunu belirtmektedir (Hatipoğlu, 1963: 223-224). Çotuksöken ise “Türkçede deyimler bize göre en az iki sözcükten en çok on dört sözcükten kurulmuştur” diyerek deyimlerin uzun cümlelerden oluşabildiğini ifade etmektedir (Çotuksöken, 1992: 9).

1. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab

Türkler, İslamiyet'ten önce Uygurlar döneminde din değiştirmiş önce Maniheizm sonra da Budizm ile tanışmışlardır. Bu din değişikliği sonucu dinî içerikli Maniheizm metinleri tercüme ederek Manici edebiyat adı verilen bir edebiyat oluşturmuşlardır (Akar, 2014: 114). Türkler 940 yılında Karahanlılar döneminde İslamiyet'i kabul ettikten sonra Kurân-ı Kerim başta olmak üzere Nazmü'l-Hilâfiyyât Tercümesi, İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin, Kitâbu Mukaddimeti Ebi'l-Leys es-Semerkindî, Kitâbü fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî ve Şerhu'l-Menâr gibi fıkıh eserlerini Türkçeye tercüme etmişlerdir. Bu eserleri kırk hadis tercümeleri gibi dinî içerikli diğer eserlerin tercümeleri izlemiştir.

Osmanlı devleti döneminde de tercüme eser geleneği devam etmiştir. Osmanlı devletinde “XIII. yüzyılın sonundan XV. yüzyılın sonuna kadarki süreçte gerçekleştirilen tercüme faaliyetleri, Klâsik Türk Edebiyatı tercüme geleneğinin erken dönemini oluşturmaktadır” (Yazar, 2011: 141). Osmanlılar döneminde ilk tercüme faaliyetleri I. Murat döneminde başlamıştır. Bu dönemde Mes'ûd b. Ahmed manzum Kelîle ve Dimne'yi Sultan I. Murad'a sunmuştur. Yine Mustafa Mehmed Ankaravî de Mülk suresine yazdığı tefsiri, İnançoğullarından Murad Arslan Bey'in sağlığında oğlu İshâk Bey'e ve Hızır b. Gölbeyine sunmuştur (Özkan, 2010: 140).

Osmanlı sahasında, XIV. yüzyılın başında tercüme faaliyetlerinde artış görülür. Özellikle Çelebi Mehmed döneminde edebî eserlerin yanı sıra bilimsel ve dinî eserler de tercüme edilmeye başlanır. II. Murad döneminde de tercüme faaliyetleri artarak devam eder. XV. ve XVI. yüzyılda artış görülen edebî eser tercüme faaliyetlerinde XVII. yüzyılda belirgin bir düşüş görülür (Yazar, 2011: 152).

Klasik edebiyatın tercüme geleneği günümüzdeki tercüme anlayışından farklıdır. Klasik dönemde tercüme edilen eserler ya hiçbir eklemeye çıkarma yapılmadan olduğu gibi çevrilmiş ya eklemeler yapılarak, değiştirilip geliştirilerek, genişletilerek çevrilmiş ya da sadece konu alınarak telife yakın adaptasyon eserler meydana getirilmiştir (Kavruk, 1998: 21-22). Tercüme edilen klasik edebiyat eserleri genellikle Arapça ve Farsçadan çok az da diğer dillerden tercüme edilmiştir. 16. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilen *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* hikâyeleri, Seyyid Cüneyd ile Reşide-i Arab'ın arasındaki aşkı ve onların birbirlerine kavuşma uğrunda başlarına gelen olayları konu edinmektedir. Eserin müellifi bilinmemektedir. Eser mensur olup içinde bazı manzum bölümler de bulunmaktadır. Her ne kadar bir aşk hikâyesi olsa da eserde; İslamiyet'i anlama, anlatma, dinî kuralları öğretme, iyiyi ve doğruyu bulma gibi konulara da yer verilmektedir. Eser bu yönüyle didaktik olarak da nitelenebilir. Çeşitli kurgusal öğelere yer verilen eserde meddah anlatım tekniği kullanıldığı görülmektedir.

Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine de rastlanan eser sade bir dil ile kaleme alınmıştır. Eserde anlatılan hikâyelerde cümleler bağlaçlar ve fiilimsilerle uzun bir yapıya bürünür. Genellikle düz, kurallı cümlelerin kullanıldığı eserde devrik yapı cümlelere de rastlanmaktadır. Eser tercüme olmasına rağmen eserde Arapça ve Farsça çok sayıda kelimeye yer verilmiştir (Ciğâ, 2018a: 142).

Eserde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Abbâs, Hz. Hamza, Hz. Abdülmuttalib, Hz. Fâtıma, Hızır, Hârûn Reşîd, Sa'îd b. Cübeyr ve Yûsuf-ı Haccâc gibi gerçek tarihî şahsiyetlerin yanı sıra kurguya dayalı pek çok şahsiyet de yer almaktadır. Ayrıca eserde olağanüstü mekanların yanı sıra Sivas, Malatya, Halep, Yemen, Mısır, Endülüs, Mekke ve Medîne gibi gerçek mekanların isimleri de geçmektedir.

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab tercümesinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nu: 92 Barkod NEKTY00172 ile Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih koleksiyonu Nu: 4354 olmak üzere tespit edilen iki nüshası bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde yer alan eserin mütercimi Vâhidî'dir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih koleksiyonunda yer alan eserin mütercimi Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî'dir. Ancak mütercimler Vâhidî ve Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî hakkında elimizde bir bilgi bulunmamaktadır (Ciğa, 2016: 445-446; Ciğa, 2018b: 219-300).

Bu çalışmada 16. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* adlı eser üzerine hazırlanan doktora tezi (Ciğa, 2018a) deyimler açısından taranarak eserde geçen deyim söz varlığı tespit edilmiştir. Ardından tespit edilen deyimler; taşıdıkları unsurların sayısına göre, kökenlerine ve fiillerine göre sınıflandırılmıştır. Deyimlerin taşıdıkları unsurların sayısına göre incelenmesinde Zeynep Korkmaz'ın *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi* adlı eserinde uyguladığı sınıflandırma esas alınmıştır (Korkmaz, 2007b: 837-857). Makalenin sonunda eserde geçen deyimler anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab*'daki deyimlerin taşıdıkları unsurların sayısına göre sınıflandırılması

2.1. Tek öğeliler

2.1.1. Özne+fiil yapısındaki deyimler

az kaldı (İ46b/19), beñzi şarar- (İ55b/2), cāmı çık- (İ242b/20), cān-ı ' azîzi çık- (İ360b/1), çāk it- (İ202a/2), çāk ol- (İ357a/18), devr it- (İ350a/8), el çekil- (İ159b/17-18), elinden ihtiyârı ve dilinden kararı git- (İ83b/4-5), eşer kılma- (İ27a/3), fedâ ol- (İ204a/10), feryâd kıp- (İ206a/9), feryâd u âh kıp- (İ130b/6-7), fitne-i âşüb düş- (İ293b/21), ğurîv kıp- (İ210a/20), gönli dileme- (İ7a/12), gönli göyün- (İ345a/7), gönli karar- (İ177a/5-6), gönli ve gözi açıl- (İ268a/5), gönliñ açıl- (İ115a/7), gönliñ gözün dağı açıl- (İ252a/11-12), gönliñ ve gözün açıl- (İ268b/16), göz kızart- (İ38b/17-18), gözüm karar- (İ177a/5-6), güci yet- (İ301a/1), ha diyince (İ271a/2), halecân it- (İ209b/20), halel gel- (İ300b/14), harâb ol- (İ298b/9), haţâ ol- (İ355b/13), haţurumda tut- (İ308b/12), huruş düş- (214b/1), huruş kıp- (İ366a/12), içi dağı göyün- (İ353b/13), iş düş- (İ16a/14), kırku düş- (İ238a/12), kılunc tut- (İ118b/8), mecali kılma- (İ38b/21), odı söyün- (İ1420/21), ödi şıd- (İ95a/4), özi göyün- İ1420/21 pây-mâl ol- (İ113a/6), şine biryân dide giryân ol- (İ224b/18), söz geçme- (İ19b/5), vâcib ol- (İ355a/19), velvele düş- (İ214a/15), velvele ol- (İ270b/15), yimek çekil- (İ258b/6), yirlü yirin bul- (İ348a/9), yol açıl- (İ100b/21), yol kesil- (İ292a/12), yüregüm yan- (İ345a/20), yüz tut- (İ31a/5), yüzüm şarar- (İ210a/13), zemîne lerze ve ' âleme velvele düş- (İ354b/14)

2.1.2. Nesne+fiil yapısındaki deyimler

ad kı- (İ232b/12), ad vir- (İ242a/6), adamlık it- (İ41a/5), âdem tut- (İ305b/10), âferinler it- (İ312b/5), amân virme- (İ259a/10-11), and iç- (İ203b/12), arkasın vir- (İ180a/1), âşüb kıpar- (İ330b/20), âteş ur- (İ261b/10), âvâre ol- (İ330b/21), âzâd kı- (İ10b/6), bahadırılık göster- (İ41b/21), barmağın ıştır- (İ298b/10), baş kı- (İ129b-19), baş ve cānlar vir- (İ113a-5), başın çek- (İ252b/6), başın eg- (İ263a/2), başını yu- (İ64a/5), başuñ kaydın gör- (İ278a/16), bāzâr eyle- (İ225a/10), bil bağla- (İ227b/4), biryân eyle- (İ266b/12), boynın çal- (İ148b/3), boynın ur- (İ94a/13),

cân teslîm it- (İ200a/14-15), cân vir- (İ319b/1), cânı terk it- (İ168b/2), cānuñı ve çanuñı al- (İ270b/10), cevelān göster- (İ39a/5), cezm eyle- (İ35a/20), cūş kıl- (İ2a/13-14), cūş u ħurūş it- (İ185a/21), çāre görme- (İ211a/21), çāre kıl- (İ375a/12), çep söyleme- (İ94a/7-8), çomak ur- (İ220a/17), dām-ı belāya düş- (İ74b/12), çarb yidür- (İ136a/13), deli dīvāne ol- (İ213b/19), diğğat kıl- (İ17a/12), dil uzat- (İ311b/5), dil ve ağız virme- (İ361b/8), diri kal- (İ200a/19), diri koma- (İ293b/5), diş bile- (İ9a/11), dīvān tur- (İ64b/13), dīvān tut- (İ115b/11), dīvāne ol- (İ203b/7), dost düşmeni bil- (İ374a/17), du‘ā kıl- (İ50b/18), el çek- (İ11b/1), el getir- (İ49b/12), el uzunluğu it- (İ330a/6-7), el vir- (İ113a/9-10), el yüz yu- (İ31b/8), emrüm tut- (İ118b/3), epsem ol- (İ89b/2), er olma- (İ261b/14), er taleb it- (İ130b/8), efrāfını tut- (İ294a/6), fā‘ide tut- (İ247a/8), fāriğ ol- (İ374a/15), ferāğat göster- (İ32a/13), fermān buyur- (İ216b/19), feryād fiğān it- (İ212a/8), feryād it- (İ367b/18-19), feryād kıl- (İ21a/14), feryād u fiğān eyle- (İ217a/15), feryād u fiğān it- (İ373a/15), feryād u ħurivler kopar- (İ265b/21), feryād u zārī it- (İ214a/14), fiğānlar eyle- (İ214b-İ215a), firār it- (İ202b/18), fırsat gözle- (İ11a-5), fuzüllük eyle- (İ181a/8), fuzüllük göster- (İ11a/16), fuzüllük it- (İ53a/12), gāfil kıl- (İ52b/21), gāfil ol- (İ270b/10), gāflet vir- (İ358b/8-9), gālebe it- (İ81a/7-8), ħam yi- (İ115a-6), ħuşşa çek- (İ115a-6), göñli hoş tut- (İ82a/16), göñliñ al- (İ11a/5), göñlin egle- (İ22b/15), göñlini kap- (İ13a/1), göñlini oğşa- (İ287a/18), göñlini yağ- (İ219a/10), göñlini yağ- (İ219a/10), göñlini yumuşat- (İ267a/5), göñlüñi hoş dut- (İ120a/1), göñül ço- (İ66a/6), gözün açdur- (İ350a/8-9), gözlerin al- (İ339b/21), gūş it- (İ207a/4), gūş kıl- (İ203b/5), günāh it- (İ14b/2), güreş tut- (İ15a/9), ħalāş bul- (İ316b/1), ħalāş ol- (İ14b/4), ħamle it- (İ6a/19), ħarāb it- (İ210a/2), ħarāb u yebāb it- (İ203b/21), ħarāret göster- (İ41b/3), ħāṭruñuzu hoş tut- (İ241a/15), ħayāl tut- (İ74b/1), ħayrān kal- (İ16b/10), ħāzır baş ol- (İ271a/3-4), ħāzır it- (İ32a/17-18), helāk it- (İ75b/10), helāk kıl- (İ5a/4), helāk ol- (İ304b/10), ħelāl ħayr söyleme- (İ205b/19), hem-rāhiñ ol- (İ313a/2), ħiṣār it- (İ197a/20), ħizmetkār tur- (İ273b/13), ħurd it- (İ180b/6-7), ħurrem ol- (İ203a/14), ħuccet tut- (İ132b/12), ħüner göster- (İ354b/21), ħüzn göster- (İ62b/8), imān bul- (İ37a/17), imān getir- (İ27b/11), inṣāf itme- (İ7b/9-10), insāniyyet it- (İ186a/12), intizār çek- (İ275/12b), i‘tizār göster- (İ37b/19), isitimālet vir- (İ119b/1), iş eyle- (İ316a/14), iş göster- (İ173b/18), iş it- (İ166a/9), iş işle- (İ225a/2), kadem koy- (İ25b/18), kadid ol- (İ312a/19), kaniñı al- (İ9a/11), kaniñı dile- (İ9a/11), kanlar dök- (İ205b/20), kapuların al- (İ208b/7), kār eyle- (İ175a/21), kār itme- (İ314b/5), qaralar giy- (İ9a/13), qarār tut- (İ31a/1), qarındaş idin- (İ37a/17), qaşd itme- (İ209b/17), qaşduñı gör- (İ17a/8), kendümi yitür- (İ41b/7), kendüyi helāk it- (İ37a/20), kin tut- (İ116a/18), kulak tut- (İ31a/1), kulak ur- (İ251b/14), kuvvet it- (İ357a/19), kuvvet kıl- (İ10a5/6), lāf u güzāf ur- (İ354b/21), ma‘lüm it- (İ37a/7), ma‘zūr tut- (İ34a/13), meclis kur- (İ106b/3), merħamet göster- (İ33a/4), miyāncılık eyle- (İ118a/4-5), müdāvemem göster- (İ62a/20-21), mülāyemetler göster- (İ235a/14-15), nān u nemegin ħağkıñı gözle- (İ68a/2-3), na‘ra ur- (İ354b/14), naẓar eyle- (İ206b/2), naẓar it- (İ211b/4), nefes ur- (İ205a/17), neṣāṭ u tarab göster- (İ68a/12), niṣān eyle- (İ170b/3), ‘acebe kal- (İ257a/13), ‘āciz kal- (İ202b/4), ‘aleyk al- (İ46a/5), ‘aziz tut- (İ127b/21), ‘azm-i meydān it- (İ35a/20), ‘izzet bul- (İ37a/18), ‘izzet ħürmet bul- (İ28a/7), ‘ömr sür- (İ250b/19-20), ‘ömr-i defterin çün dür- (İ250b/20), ‘özrler göster- (İ37b/21), pāre pāre kıl- (İ21b/13), rāħat ol- (İ256a/6), raħm itme- (İ13b/20), reftār göster- (İ271a/16), rızā vir- (İ319a/20), ṣabr göster- (İ41a/15), ṣaf bağla- (İ11a-1), ṣafā getir- (İ43a/2), ṣafā sür- (İ60a/17), ṣaflar çek- (İ348a/8), ṣalavāt getir- (İ316b/12), selām vir- (İ158a/15), selāmete çık- (İ306a/21), selāmum daħı alma- (İ224b/19-20), ṣenā kıl- (İ375a/13), ṣiħħat bul- (İ353a/14), silāhın giyin- (İ292a/20), söz bināsına bünyād ur- (İ2a/19), söz di- (İ145b/3), söz söyle- (İ44a/4), ṣād ol- (İ215b/19), ṣāhid tur- (İ244b/4), taḥṣinler eyle- (İ312b/6), taḥṣinler kıl- (İ37a/1), tekbir getir- (İ36b/19), telaṭṭuf göster- (İ52a/17), terk-i cāneyle- (İ23b/16-17), teskīn vir- (İ31b/19), teṣnīf vir- (232b/18), tevbe eyle- (İ206b/16), tūğin ‘uryān it- (İ147/21), ṭama‘ göster- (İ56b/16), ṭama‘ it- (İ28b/1), ṭama‘-ı ħām tut- (İ13a/13), ṭama‘ ı ço- (İ75b/10), ṭarid göster- (İ39a/10), ümiz kaṭ‘ it- (İ368a/18), üns tut- (İ232a/14), vaḥṣet göster- (İ33a/17), vālih kal- (İ35b/15), vaṭan tut- (İ319a/4-5), vefā göster- (İ12a/16-17), yād eyleme- (İ205b/19), yād it- (İ80b/20-21), yağasın çäk it- yegānelik göster- (İ9a/2), yol al- (İ29b/19), yol yarağın gör- (İ301a/10), yolumu bağla- (İ238a/14), yüregın tağla- (İ191a/20), yüz çevür- (İ355b/16), yüz döndür- (İ42a/16), yüzün gözün sür- (İ287a/17), yüzün tut- (İ340a/12), zafer bul- (İ355a/5-6), zār zār ağla (İ210a/8), zevk u ṣafā sür- (İ250b/6), zīr ü zeber eyle- (İ354a/19), zīr ü zeber kıl- (İ354a/19)

2.1.3. Yer tamlayıcısı+fiil yapısındaki deyimler

ayağına düş- (İ208a/8), baş üzerinde тұr- (İ66a-8), başına çek- (İ200b/10), başından aş- (İ350a/15), başuñdan gider- (İ265a/11), bende çek- (İ351a/15), birbirine gir- (İ179b/5), cānına geç- (İ203a/7), cānına toy- (İ66b/1), cenge düriş- (İ10a/12), cünbişe gel- (İ215b/7), derdine düş- (İ199b/6-7), dīnūñüze gir- (İ342b/9), dīvāra çal- (İ259b/18), efkāra var- (İ71b/4), elden kıoma- (İ150a/19), ele al- (İ30a/16), ele getir- (İ338a/17), elinde kıo- (İ327a/10), elinden kaç- (İ269b/18), eline düş- (İ87b/7), eline gir- (İ288a/2), elümden git- (İ353b/10), elüñe vir- (İ270a/5), endişeye düş- (İ229a/8), etegine al- (İ57a/20), etegine yapış- (İ212a/8), fermānında тұr- (İ200b/2), fikrete düş- (İ60a/12-13), firāk odına yaq- (İ212a/11), ğāzaba gel- (İ278a/9), ğāzaba var- (İ366a/4), girye vü fiğāna düş- (İ210a/21), göñlinde tüt- (İ128b/16), göñlüñden çık- (İ265a/11), gözüme görinme- (İ285b/5), ħarāba var- (İ292a/11), ħayretde kal- (İ56a/21), ħayrete var- (İ81b/21), ħışma gel- (İ154b/15), ħisāba gelme- (İ181b/18), ħükümlerinde тұr- (İ118a/16), işüme girme- (İ53a/12), kıademine düş- (İ264a/6), kıaħķahaya düş- (İ29b/10-11), kıanından geç- (İ15a/1), kıazāya kıoy- (İ66a/4), kelāma gir- (İ223b/4), kelimāta gir- (İ32b/13), kenārdan gözle- (İ41b/21), kendüden geç- (İ12a/13), kendüden git- (İ27a/3), kendüye gel- (İ12a/13), kıılıçdan geçür- (İ271a/10), kırāya tüt- (İ202a/15), kıtāba daħı şıħma- (İ181b/18), kıoıtıħına al- (İ311b/8), kıulaħına alma- (İ180b/1), kıulaħına gir- (İ200b/6), kıulaķlarına ir- (İ53b/3), la' nete başla- (İ366a/4), maşāfa gir- (İ7b/16), maşħaralıħa al- (İ94a/15), māteme düş- (İ344a/3), melālete düş- (İ51a/8), meydāna oķu- (İ9a-10), meydāna şıçrat- (İ152b/20), murādına ir- (İ331b/5), murāduña irgür- (İ19a/4-5), namāza тұr- (İ208b/6), 'avretlige vir- (İ293b/17), 'ayyūķa çık- (İ364a/3), önlerine düş- (İ52b/2), sevđāsına düş- (İ10a-21), ta' accübde kal- (İ319b/3), ta' accübe var- (İ189a/18), taşa tüt- (İ194a/15), uyħuya var- (İ49a/17), üzerine gel- (İ21a/6), üzerine var- (İ10a5/6), yabāna at- (İ39a/1), yāduñdan gider- (İ73a/7-8), yaķama yapış- (İ243b/16), yile vir- (İ304b/12), yire ur- (İ365a/16), yirüñe geçür- (İ245b/3), yola düş- (İ227a/20), yola gel- (İ163a/4), yola gir- (İ41b/15), yoldan çıkma- (İ77b/2), zelzeleye gel- (İ305a/13), zencire çek- (İ338b/4)

2.1.4. Zarf +fiil yapısındaki deyimler

baş göz dimeyüp ur- (İ190a-21), başın alup git- (İ212a-6), cānları gibi tüt- (İ59b/11), ħoş geldüñ (İ27b/20), ħoş tüt- (İ113b/7), şararup ditre- (İ206a/5), segirdüp git- (İ90a/17)

2.2. İki öğeliler

2.2.1. Özne+nesne+fiil yapısındaki deyimler

cānı nīm kal- (İ65b/1), cānları rāħat ol- (İ28b/1), cigeri biryān ol- (İ41a/19), cigerüm pāre pāre ol- (İ210a/11), göñli ħoş ol- (İ267a/7), göñli şehri ābādān ol- (İ281a/10), göñlüm kıavī ol- (İ245a/19), göñül kıabül itme- (İ211b/16-17), göñül murādın bul- (İ298a/10), göz gözi görme- (İ315a/5), gözi tuş ol- (İ41b/21), ħatırı tesellī bul- (İ297b/9), iş ħarāba var- (İ185a/8), tākātı tāk ol- (İ329a/19), uyħu ħalebe it- (İ81a/7-8), zehresi çāk ol- (İ322b/19)

2.2.2. Özne+yer tamlayıcısı+fiil yapısındaki deyimler

cān bedenden çık- (İ230a/2), cān cānānına yetiş- (İ203a/13), cānı cehenneme git- (İ216a/5), cānı cehenneme işmarla- (İ38b/20), cānı derisine şıħma- (İ215b/19), cānı postına şıħma (İ55b/1/2), cānum çün saña fedā ol- (İ380b/13), cigeri nār-ı firākdan yan- (İ214a/13), göñül bu endişeye düş- (İ229a/8), iş başa var- (İ306b/4), işüñ elüñden gelme- (İ226b/9), kār elden git- (İ5b/19), saçum, saķalum birbirine gir- (İ231b/4)

2.2.3. Nesne+yer tamlayıcısı+fiil yapısındaki deyimler

arķamı yire getir- (İ153b/9), barmaħın aħzına al- (İ256b/21), baş ħarācın boynuña al- (İ293b/16-17), başın giribān-ı tefekkürden kıaldur- (İ262b/13), başuñı taşlara ur- (İ242b/5), cānumı senüñ yoluña fedā eyle- (İ313a/2), cānumuzı

yile vir- (İ193b/7-8), işi başa ilet- (İ5b/2), kulağına koy- (İ21b/16), ‘ömr-i ‘azîzümi bâda vir- (İ248b/9), ‘ömrümüz hürmenini yile vir- (İ192b/1), sözünü kulağına alma- (İ180b/1), şalvârın helâle çözme- (İ205b/13), yüzün yire ur- (İ31a/18), yüzünü gözünü hâke sür- (İ47b/21), yüzüm hâke ur- (İ228b/3-4)

2.2.4. Nesne+zarf tümleci+fiil yapısındaki deyimler

cânuñı ve gönlüñü şöyle yaq- (İ216b/21), yüregün nâr-ı hicrle taqla- (İ14a/14)

2.2.5. Yer tamlayıcı+nesne+fiil yapısındaki deyimler

ayağına baş qo- (İ380b/20), başına hâk şaq- (İ217a/14), boynına el şal- (İ210a-210b), cânından ümîz kes- (İ246b/15), cigerinden âh it- (İ219b/1-2), derdüñe devâ eyle- (İ222b/15), gönñinden muhabbetin çıkar- (İ263a/1), gözünden gâ’ib ol- (İ47b/21), gözüne eyü gel- (İ201b/15), gözlerinden kanlar aqıt- (İ359b/11-12), gözlerinden yaş aqıt- (İ213b/13-14), hün-rizlige qaşd it- (İ4b/16), qalbine hamle eyle- (İ217a/17-18), qanına diş bile- (İ6a/17), tefekküre başın çek- (İ271b/5), tığlere kef ur- (İ348a/9), yire baş qo- (İ252b/12), yola baş qo- (İ306b/14-15), yoluña fedâ ol- (İ301a/6-7), yüzüne tuş ol- (İ9b/5), zemîne yüz qo- (İ111a/13)

2.2.6. Yer tamlayıcısı+özne+fiil yapısındaki deyimler

başumuza bir iş düş- (İ90b/19-20), cânına âteş düş- (İ352b/13), derünına âteş düş- (İ311b/5), endâmına lerze düş- (İ22b/5-6), gönñinden çün terah git- (İ380b/13), gönñinden hayâlin git- (İ213b/2), gönñine havf gel- (İ212b/1), gönñine korku düş- (İ80b/2), gözüne uyhu gelme- (İ74a/1), hâke galñan ol- (İ353a/21), içine od düş- (İ213b/11), içlerine gulgüle düş- (İ21a/6-7), işiginde yüz sür- (İ184a/16), yüregine şu sepil- (İ27a/14)

3. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab'daki deyimlerin köken bakımından sınıflandırılması

3.1. Unsurlarının tamamı Türkçe olan deyimler

ad qo- (İ232b/12), ad vir- (İ242a/6), and iç- (İ203b/12), arqamı yire getir- (İ153b/9), arqasın vir- (İ180a/1), ayağına baş qo- (İ380b/20), ayağına düş- (İ208a/8), az qaldı (İ46b/19), bahadırılık göster- (İ41b/21), barmağın ağzına al- (İ256b/21), barmağın ıdır- (İ298b/10), baş göz dimeyüp ur- (İ190a-21), baş qo- (İ129b-19), baş üzerinde tur- (İ66a-8), başın alup git- (İ212a-6), başın çek- (İ252b/6), başın eg- (İ263a/2), başına çek- (İ200b/10), başından aş- (İ350a/15), başını yu- (İ64a/5), başumuza bir iş düş- (İ90b/19-20), başuñdan gider- (İ265a/11), başuñı taşlara ur- (İ242b/5), beñzi şarar- (İ55b/2), bil bağla- (İ227b/4), birbirine gir- (İ179b/5), boynın çal- (İ148b/3), boynın ur- (İ94a/13), boynına el şal- (İ210a-210b), çomak ur- (İ220a/17), dil uzat- (İ311b/5), dil ve ağız virme- (İ361b/8), diri qal- (İ200a/19), diri qoma- (İ293b/5), diş bile- (İ9a/11), el çek- (İ11b/1), el çekil- (İ159b/17-18), el getir- (İ49b/12), el uzunluğı it- (İ330a/6-7), el vir- (İ113a/9-10), el yüz yu- (İ31b/8), elden qoma- (İ150a/19), ele al- (İ30a/16), ele getir- (İ338a/17), elinde qo- (İ327a/10), elinden qaç- (İ269b/18), eline düş- (İ87b/7), elümden git- (İ353b/10), elüñe vir- (İ270a/5), emrüm tut- (İ118b/3), epsem ol- (İ89b/2), er olma- (İ261b/14), etegine al- (İ57a/20), etegine yapış- (İ212a/8), gönñli dileme- (İ7a/12), gönñli göyün- (İ345a/7), gönñli karar- (İ177a/5-6), gönñli ve gözi açıl- (İ268a/5), gönñliñ al- (İ11a/5), gönñlin egle- (İ22b/15), gönñlinde tut- (İ128b/16), gönñline korku düş- (İ80b/2), gönñlini kap- (İ13a/1), gönñlini oñşa- (İ287a/18), gönñlini yaq- (İ219a/10), gönñlini yaq- (İ219a/10), gönñlini yumuşat- (İ267a/5), gönñlüñ açıl- (İ115a/7), gönñlüñ gözüñ dağı açıl- (İ252a/11-12), gönñlüñ ve gözüñ açıl- (İ268b/16), gönñlüñden çık- (İ265a/11), gönñül qo- (İ66a/6), göz gözi görme- (İ315a/5), göz kızart- (İ38b/17-18), gözi tuş ol- (İ41b/21), gözün açdur- (İ350a/8-9), gözüne eyü gel- (İ201b/15), gözüne uyhu gelme- (İ74a/1), gözlerin al- (İ339b/21), gözlerinden kanlar aqıt- (İ359b/11-12), gözlerinden yaş aqıt- (İ213b/13-14), gözüm karar- (İ177a/5-6), gözüme görünme- (İ285b/5), güci yet- (İ301a/1), güreş tut- (İ15a/9), ha diyince (İ271a/2), içi dağı göyün-

(İ353b/13), içine od düş- (İ213b/11), iş başa var- (İ306b/4), iş düş- (İ16a/14), iş eyle- (İ316a/14), iş göster- (İ173b/18), iş it- (İ166a/9), iş işle- (İ225a/2), işi başa ilet- (İ5b/2), işiginde yüz sür- (İ184a/16), işüme girme- (İ53a/12), işün elüñden gelme- (İ226b/9), kanına diş bile- (İ6a/17), kanından geç- (İ15a/1), kanını al- (İ9a/11), kanını dile- (İ9a/11), kanlar dök- (İ205b/20), kapuların al- (İ208b/7), qaralar giy- (İ9a/13), qarındaş idin- (İ37a/17), kendüden geç- (İ12a/13), kendüden git- (İ27a/3), kendümi yitür- (İ41b/7), kendüye gel- (İ12a/13), kılıçdan geçür- (İ271a/10), kohtuğına al- (İ311b/8), korku düş- (İ238a/12), kulağına alma- (İ180b/1), kulağına gir- (İ200b/6), kulağına koy- (İ21b/16), kulağ tut- (İ31a/1), kulağ ur- (İ251b/14), kulağlarına ir- (İ53b/3), odı söyün- (İ1420/21), ödi şıd- (İ95a/4), önlerine düş- (İ52b/2), özi göyün- İ1420/21 saçum, saçalum birbirine gir- (İ231b/4), şararup ditre- (İ206a/5), segirdüp git- (İ90a/17), söz di- (İ145b/3), söz geçme- (İ19b/5), söz söyle- (İ44a/4), sözünü kulağına alma- (İ180b/1), taşa tut- (İ194a/15), uyhuya var- (İ49a/17), üzerine gel- (İ21a/6), üzerine var- (İ10a5/6), yačkama yapış- (İ243b/16), yile vir- (İ304b/12), yimek çekil- (İ258b/6), yire baş ço- (İ252b/12), yire ur- (İ365a/16), yirlü yirin bul- (İ348a/9), yirüñe geçür- (İ245b/3), yol açıl- (İ100b/21), yol al- (İ29b/19), yol kesil- (İ292a/12), yol yarağın gör- (İ301a/10), yola baş ço- (İ306b/14-15), yola düş- (İ227a/20), yola gel- (İ163a/4), yola gir- (İ41b/15), yoldan çıkma- (İ77b/2), yolumu bağla- (İ238a/14), yüregın tağla- (İ191a/20), yüregine şu sepil- (İ27a/14), yüregüm yan- (İ345a/20), yüz çevür- (İ355b/16), yüz döndür- (İ42a/16), yüz tut- (İ31a/5), yüzün gözün sür- (İ287a/17), yüzün tut- (İ340a/12), yüzün yire ur- (İ31a/18), yüzüne tuş ol- (İ9b/5), yüzüm şarar- (İ210a/13)

3.2. Fiili Türkçe, diğer unsurları Farsça olan deyimler

âferinler it- (İ312b/5), âşüb kıpar- (İ330b/20), âteş ur- (İ261b/10), âvâre ol- (İ330b/21), âzâd kıl- (İ10b/6), bâzâr eyle- (İ225a/10), bende çek- (İ351a/15), biryân eyle- (İ266b/12), cân cânânına yetiş- (İ203a/13), cân vir- (İ319b/1), cânı çık- (İ242b/20), cânı nîm kal- (İ65b/1), cânı postına şigma- (İ55b/1/2), cânına âteş düş- (İ352b/13), cânına geç- (İ203a/7), cânına toy- (İ66b/1), cânından ümîz kes- (İ246b/15), cenge düriş- (İ10a/12), cigeri biryân ol- (İ41a/19), cigerüm pâre pâre ol- (İ210a/11), cüş kıl- (İ2a/13-14), cüş u ħurüş it- (İ185a/21), cünbişe gel- (İ215b/7), çâk it- (İ202a/2), çâk ol- (İ357a/18), çâre görme- (İ211a/21), çâre kıl- (İ375a/12), çep söyleme- (İ94a/7-8), derdine düş- (İ199b/6-7), derünına âteş düş- (İ311b/5), dîvân tur- (İ64b/13), dîvân tut- (İ115b/11), dîvâne ol- (İ203b/7), dîvâra çal- (İ259b/18), dost düşmeni bil- (İ374a/17), endâmına lerze düş- (İ22b/5-6), endîşeye düş- (İ229a/8), fermân buyur- (İ216b/19), fermânında tur- (İ200b/2), feryâd figân it- (İ212a/8), feryâd it- (İ367b/18-19), feryâd kıl- (İ21a/14), feryâd kıp- (İ206a/9), feryâd u figân eyle- (İ217a/15), feryâd u figân it- (İ373a/15), feryâd u ħirivler kıpar- (İ265b/21), feryâd u zârî it- (İ214a/14), figânlar eyle- (İ214b-İ215a), ħiriv kıp- (İ210a/20), ħiryê vü figâna düş- (İ210a/21), ħüş it- (İ207a/4), ħüş kıl- (İ203b/5), ħâke ħâltañ ol- (İ353a/21), hem-râhiñ ol- (İ313a/2), ħışma gel- (İ154b/15), ħoş geldüñ (İ27b/20), ħoş tut- (İ113b/7), ħurd it- (İ180b/6-7), ħurrem ol- (İ203a/14), ħurüş düş- (İ214b/1), ħurüş kıp- (İ366a/12), ħüner göster- (İ354b/21), kâr eyle- (İ175a/21), kâr itme- (İ314b/5), kenârdan gözle- (İ41b/21), kîn tut- (İ116a/18), lâf u ħüzâf ur- (İ354b/21), miyâncılık eyle- (İ118a/4-5), namâza tur- (İ208b/6), nişân eyle- (İ170b/3), pâre pâre kıl- (İ21b/13), pây-mâl ol- (İ113a/6), refâr göster- (İ271a/16), şine biryân dide ħiryân ol- (İ224b/18), şâd ol- (İ215b/19), yabâna at- (İ39a/1), yâd eyleme- (İ205b/19), yâd it- (İ80b/20-21), yâduñdan gider- (İ73a/7-8), yegânelik göster- (İ9a/2), zâr zâr ağla- (İ210a/8), zehresi çâk ol- (İ322b/19), zencire çek- (İ338b/4), zîr ü zeber eyle- (İ354a/19), zîr ü zeber kıl- (İ354a/19)

3.3. Fiili Türkçe, diğer unsurları Arapça olan deyimler

âdem tut- (İ305b/10), amân virme- (İ259a/10-11), cevelân göster- (İ39a/5), cezm eyle- (İ35a/20), çarb yidür- (İ136a/13), devr it- (İ350a/8), diğkat kıl- (İ17a/12), dîñünñuze gir- (İ342b/9), du'â kıl- (İ50b/18), efkâra var- (İ71b/4), eline gir- (İ288a/2), eşer kıalma- (İ27a/3), etrâfını tut- (İ294a/6), fâ'ide tut- (İ247a/8), fâriğ ol- (İ374a/15), fedâ ol- (İ204a/10), ferâğat göster- (İ32a/13), fikrete düş- (İ60a/12-13), firâk odına yaç- (İ212a/11), firâr it- (İ202b/18), fursat gözle- (İ11a-5), fuzüllük eyle- (İ181a/8), fuzüllük göster- (İ11a/16), fuzüllük it- (İ53a/12), ħünâh it- (İ14b/2), ħâfil kıl- (İ52b/21), ħâfil ol- (İ270b/10), ħâflet vir- (İ358b/8-9), ħalebe it- (İ81a/7-8), ħam yi- (İ115a-

6), ğazaba gel- (İ278a/9), ğazaba var- (İ366a/4), ğuşşa çek- (İ115a-6), ğalâş bul- (İ316b/1), ğalâş ol- (İ14b/4), ğalecân it- (İ209b/20), ğalel gel- (İ300b/14), ğamle it- (İ6a/19), ğarâb it- (İ210a/2), ğarâb ol- (İ298b/9), ğarâba var- (İ292a/11), ğarâret göster- (İ41b/3), ğatâ ol- (İ355b/13), ğâtır tesellî bul- (İ297b/9), ğâtırumda tut- (İ308b/12), ğayâl tut- (İ74b/1), ğayrân kal- (İ16b/10), ğayretde kal- (İ56a/21), ğayrete var- (İ81b/21), ğâzır baş ol- (İ271a/3-4), ğâzır it- (İ32a/17-18), helâk it- (İ75b/10), helâk kıl- (İ5a/4), helâk ol- (İ304b/10), ğisâba gelme- (İ181b/18), ğişâr it- (İ197a/20), ğizmetkâr tur- (İ273b/13), ğüccet tut- (İ132b/12), ğükümlerinde tur- (İ118a/16), ğüzn göster- (İ62b/8), imân bul- (İ37a/17), imân getir- (İ27b/11), inşâf itme- (İ7b/9-10), insâniyyet it- (İ186a/12), intizâr çek- (İ275/12b), i'tizâr göster- (İ37b/19), isitimâlet vir- (İ119b/1), kâdem koy (İ25b/18), kâdemine düş- (İ264a/6), kâdîd ol- (İ312a/19), kâġkâhaya düş- (İ29b/10-11), karâr tut- (İ31a/1), kaşd itme- (İ209b/17), kayduñı gör- (İ17a/8), każâyâ koy- (İ66a/4), kelâma gir- (İ223b/4), kelimâta gir- (İ32b/13), kirâyâ tut- (İ202a/15), kuvvet it- (İ357a/19), kuvvet kıl- (İ10a5/6), la' nete başla- (İ366a/4), ma' lûm it- (İ37a/7), ma' zûr tut- (İ34a/13), maşâfa gir- (İ7b/16), mâteme düş- (İ344a/3), mecâli kalma- (İ38b/21), meclis kur- (İ106b/3), melâlete düş- (İ51a/8), merġamet göster- (İ33a/4), meydâna oġu- (İ9a-10), meydâna şıġrat- (İ152b/20), murâdına ir- (İ331b/5), murâduña irgür- (İ19a/4-5), müdâvemem göster- (İ62a/20-21), mülâyemetler göster- (İ235a/14-15), na' ra ur- (İ354b/14), nazâr eyle- (İ206b/2), nazâr it- (İ211b/4), nefes ur- (İ205a/17), neşât u tarab göster- (İ68a/12), 'acebe kal- (İ257a/13), 'âciz kal- (İ202b/4), 'aleyk al- (İ46a/5), 'avretlige vir- (İ293b/17), 'ayyûġa çık- (İ364a/3), 'azîz tut- (İ127b/21), 'izzet bul- (İ37a/18), 'izzet ġürmet bul- (İ28a/7), 'ömr sür- (İ250b/19-20), 'özrlr göster- (İ37b/21), râġat ol- (İ256a/6), raġm itme- (İ13b/20), rızâ vir- (İ319a/20), şabr göster- (İ41a/15), şaf bağla- (İ11a-1), şafâ getir- (İ43a/2), şafâ sür- (İ60a/17), şaflar çek- (İ348a/8), şalavât getir- (İ316b/12), selâm vir- (İ158a/15), selâmete çık- (İ306a/21), şenâ kıl- (İ375a/13), sevdâsına düş- (İ10a -21), şihġat bul- (İ353a/14), silâġm giyin- (İ292a/20), şâhid tur- (İ244b/4), taġsinler eyle- (İ312b/6), taġsinler kıl- (İ37a/1), ta' accübe kal- (İ319b/3), ta' accübe var- (İ189a/18), tekbîr getir- (İ36b/19), telaġtuf göster- (İ52a/17), teskîn vir- (İ31b/19), teşrif vir- (232b/18), tevbe eyle- (İ206b/16), tama' göster- (İ56b/16), tama' it- (İ28b/1), tama' ı ġo- (İ75b/10), tarîd göster- (İ39a/10), üns tut (İ232a/14), vâcib ol- (İ355a/19), vahşet göster- (İ33a/17), vâlih kal- (İ35b/15), vaġan tut- (İ319a/4-5), vefâ göster- (İ12a/16-17), velvele düş- (İ214a/15), velvele ol- (İ270b/15), zafer bul- (İ355a/5-6), zelzeleye gel- (İ305a/13), zevġ u şafâ sür- (İ250b/6)

3.4. İlk unsuru Farsça, diġer unsurları Türkçe olan deyimler

cânı derisine şıġma- (İ215b/19), cânı terk it- (İ168b/2), cânları gibi tut- (İ59b/11), cânumuzı yile vir- (İ193b/7-8), cânıñ ve gönlüñi şöyle yak- (İ216b/21), cânıñ ve ġanuñı al- (İ270b/10), ciġerinden âh it- (İ219b/1-2), feryâd u âh ġop- (İ130b/6-7), kâr elden git- (İ5b/19), zemîne yüz ġo- (İ111a/13)

3.5. İlk unsuru Arapça, diġer unsurları Türkçe olan deyimler

kitâba daġı şıġma- (İ181b/18), selâmum daġı alma- (İ224b/19-20), tefekküre başın çek- (İ271b/5)

3.6. Türkçe +Arapça+Türkçe yapısındaki deyimler

baş ġarâcın boynuña al- (İ293b/16-17), başuñ kaydın gör- (İ278a/16), er taleb it- (İ130b/8), gönünden çün teraġ git- (İ380b/13), gönünden ġayâlin git- (İ213b/2), gönünden muġabbetin çıkar- (İ263a/1), gönline ġavf gel- (İ212b/1), gönlüm ġavî ol- (İ245a/19), gönül ġabûl itme- (İ211b/16-17), gönül murâdın bul- (İ298a/10), gözinden ġâ'ib ol- (İ47b/21), ş ġarâba var- (İ185a/8), ġalbine ġamle eyle- (İ217a/17-18), kendüyi helâk it- (İ37a/20), uyġu ġalebe it- (İ81a/7-8), ümîz ġat' it- (İ368a/18), yoluña fedâ ol- (İ301a/6-7), yüregın nâr-ı hicrle taġla- (İ14a/14)

3.7. Farsça+Arapça+Türkçe yapısındaki deyimler

cân bedenden çık- (İ230a/2), cân teslîm it- (İ200a/14-15), cânı cehennemem git- (İ216a/5), cânı cehennemem işmarla- (İ38b/20), cân-ı 'azîzi çık- (İ360b/1), cânları râġat ol- (İ28b/1), ciġeri nâr-ı firâġdan yan- (İ214a/13), dâm-ı belâyâ

düş- (İ74b/12), derdüne devā eyle- (İ222b/15), hün-rizlige kaçd it- (İ4b/16), şalvārın helāle çözme- (İ205b/13), tūğın ‘uryān it- (İ147/21), tūğlere kef ur- (İ348a/9)

3.8. Türkçe+Farsça+Türkçe yapısındaki deyimler

baş ve cānlar vir- (İ113a-5), başına hāk saç- (İ217a/14), deli dīvāne ol- (İ213b/19), göñli hoş ol- (İ267a/7), göñli hoş tut- (İ82a/16), göñli şehri ābādān ol- (İ281a/10), göñlüñi hoş dut- (İ120a/1), göñül bu endişeye düş- (İ229a/8), içlerine gulğuledüş- (İ21a/6-7), yaqasın çāk it- yüzini gözini hāke sür- (İ47b/21), yüzüm hāke ur- (İ228b/3-4)

3.9. Arapça+Farsça+Türkçe yapısındaki deyimler

hātīruñuzı hoş tut- (İ241a/15), ‘ömrümüz hırmenini yile vir- (İ192b/1), ‘ömr-i ‘azizümi bāda vir- (İ248b/9), fitne-i āşüb düş- (İ293b/21), terk-i cān eyle- (İ23b/16-17), tama‘-ı hām tut- (İ13a/13)

3.10. Arapça+Türkçe yapısındaki deyimler

adamlık it- (İ41a/5), ‘azm-i meydān it- (İ35a/20), hārāb u yebāb it- (İ203b/21), helāl hayr söyleme- (İ205b/19), mashārālīga al- (İ94a/15), ‘ömr-i defterin çün dür- (İ250b/20), tākātı tāk ol- (İ329a/19)

3.11. Diğer yapıdaki deyimler

başın girībān-ı tefekkürden kaldur- (İ262b/13), cānum çün saña fedā ol- (İ380b/13), cānumı senüñ yoluña fedā eyle- (İ1313a/2), elinden ihtiyārı ve dilinden qarārı git- (İ83b/4-5), kılunc tut- (İ118b/8), nān u nemegin haqqını gözle- (İ68a/2-3), ‘ömr-i defterin çün dür- (İ250b/20), söz bināsına bünyād ur- (İ2a/19), tākātı tāk ol- (İ329a/19), zemīne lerze ve ‘āleme velvele düş- (İ354b/14)

4. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab’daki deyimlerin fiillerine göre sınıflandırılması

açdur-

gözin açdurma- (İ350a/8-9)

açıl-

göñli ve gözi açıl- (İ268a/5), göñlüñ açıl- (İ115a/7), göñlüñ gözüñ dahı açıl- (İ252a/11-12), yol açıl- (İ100b/21)

ağla-

zār zār ağla- (İ210a/8)

akıt-

gözlerinden kanlar akıt- (İ359b/11-12), gözlerinden yaş akıt- (İ213b/13-14)

al-

barmağın ağzına al- (İ256b/21), baş hārācın boynuña al- (İ293b/16-17), cānuñı ve kanuñı al- (İ270b/10), ele al- (İ30a/16), etegine al- (İ57a/20), göñlüñ al- (İ11a/5), gözlerin al- (İ339b/21), kanımı al- (İ9b/17), kapuların al-

(İ208b/7), ıoltuğına al- (İ311b/8), ıulağına alma- (İ180b/1), maşharalığa al- (İ94a/15), ‘aleyk al- (İ46a/5), selāmum dağı alma- (İ224b/19-20), sōzini ıulağına alma- (İ180b/1), yol al- (İ29b/19)

aş-

başından aş- (İ350a/15)

at-

yabāna at- (İ39a/1)

bağla-

bil bağla- (İ227b/4), şaf bağla- (İ11a-1), yolumu bağla- (İ238a/14)

başla-

la‘ nete başla- (İ366a/4)

bil-

dost dūřmeni bil- (İ374a/17)

bile-

diş bile- (İ9a/11), ıanına diş bile- (İ6a/17)

bul-

gōnūl murādın bul- (İ298a/10), ĥalāř bul- (İ316b/1), ĥātırı tesellī bul- (İ297b/9), ĩmān bul- (İ37a/17), ‘izzet bul- (İ37a/18), ‘izzet ĥürmet bul- (İ28a/7), řıĥĥat bul- (İ353a/14), yirli yirin bul- (İ348a/9), zafer bul- (İ355a/5-6)

buyur-

fermān buyur- (İ216b/19)

çal-

boynın çal- (İ148b/3), dīvāra çal-(İ259b/18)

çek-

başın çek- (İ252b/6), başına çek- (İ200b/10), bende çek- (İ351a/15), el çek- (İ11b/1), ĥuřřa çek- (İ115a-6), intizār çek- (İ275b/12), şaflar çek- (İ348a/8), tefekküre başın çek- (İ271b/5), zencire çek- (İ338b/4)

çekil

el çekil- (İ159b/17-18), yimek çekil- (İ258b/6)

çevir-

yüz çevür- (İ355b/16)

çık-

cân bedenden çık- (İ230a/2), cānı çık- (İ242b/20), cān-ı ‘azîzi çık- (İ360b/1), gönlünden çık- (İ265a/11), ‘ayyūka çık- (İ364a/3), selāmete çık- (İ306a/21), yoldan çıkma- (İ77b/2)

çıkar-

gönlinden muhabbetin çıkar- (İ263a/1)

çöz-

şalvārın helāle çözmeye- (İ205b/13)

dağla-

yüregın nār-ı hicrele tağla- (İ14a/14), yüregın tağla- (İ191a/20)

de-

söz di- (İ145b/3)

dile-

kanını dile- (İ9a/11), gönli dileme- (İ7a/12)

dök-

kanlar dök- (İ205b/20)

döndür-

yüz döndür- (İ42a/16)

dür-

‘ömr-i defterin çün dür- (İ250b/20)

dürüş-

cege dürüş- (İ10a/12)

düş-

ayağına düş- (İ208a/8), başumuza bir iş düş- (İ90b/19-20), cānına âteş düş- (İ352b/13), dām-ı belāya düş- (İ74b/12), derdine düş- (İ199b/6-7), derūnına âteş düş- (İ311b/5), eline düş- (İ87b/7), endāmına lerze düş- (İ22b/5-6), endişeye düş- (İ229a/8), fikrete düş- (İ60a/12-13), fitne-i âşüb düş- (İ293b/21), giryeye vü figāna düş- (İ210a/21),

göñline korku düş- (İ80b/2), göñül bu endişeye düş- (İ229a/8), ĥurüş düş- (214b/1), içine od düş- (İ213b/11), içlerine gülgüle düş- (İ21a/6-7), iş düş- (İ16a/14), ĥademine düş- (İ264a/6), ĥahĥahaya düş- (İ29b/10-11), korku düş- (İ238a/12), māteme düş- (İ344a/3), melālete düş- (İ51a/8), öñlerine düş- (İ52b/2), sevdāsına düş- (İ10a/21), velvele düş- (İ214a/15), yola düş- (İ227a/20), zemine lerze ve ‘āleme velvele düş- (İ354b/14)

eg-

başın eg- (İ263a/2)

egle-

göñlin egle- (İ22b/15)

eyle-

bāzār eyle- (İ225a/10), biryān eyle- (İ266b/12), cānumı senüñ yoluña fedā eyle- (İ313a/2), cezm eyle- (İ35a/20), derdüñe devā eyle- (İ222b/15), feryād u fiğān eyle- (İ217a/15), fiğānlar eyle- (İ214b-İ215a), fużüllük eyle- (İ181a/8), iş eyle- (İ316a/14), ĥalbine ĥamle eyle, (İ217a/17-18), kār eyle- (İ175a/21), miyāncılık eyle- (İ118a/4-5), nazār eyle- (İ206b/2), niřān eyle- (İ170b/3), taĥsınler eyle- (İ312b/6), terk-i cān eyle- (İ23b/16-17), tevbe eyle (İ206b/16), yād eyleme- (İ205b/19), zīr ü zeber eyle- (İ354a-19)

geç-

cānına geç- (İ203a/7), ĥanımdan geç- (İ15a/1), kendüden geç- (İ12a/13), söz geçme- (İ19b/5)

geçür-

kılıçdan geçür- (İ271a/10), yirüñe geçür- (İ245b/3)

gel-

cünbişe gel- (İ215b/7), ĥazaba gel- (İ278a/9), göñline ĥavf gel- (İ212b/1), gözine eyü gel- (İ201b/15), gözine uyĥu gelme- (İ74a/1), ĥalel gel- (İ300b/14), ĥıřma gel- (İ154b/15), ĥisāba gelme- (İ181b/18), işüñ elüñden gelme- (İ226b/9), kendüye gel- (İ12a/13), üzerine gel-(İ21a/6), yola gel- (İ163a/4), zelzeleye gel- (İ305a/13)

getür-

arĥamı yire getür- (İ153b/9), el getür- (İ49b/12), ele getür- (İ338a/17), ĩmān getür- (İ27b/11), řafā getür- (İ43a/2), řalavāt getür- (İ316b/12), tekbīr getür- (İ36b/19)

gider-

bařuñdan gider- (İ265a/11), göñlinden ĥayālin gider- (İ213b/2), yāduñdan gider- (İ73a/7-8)

gir-

birbirine gir- (İ179b/5), dīnüñüze gir- (İ342b/9), eline gir- (İ288a/2) (elüme gir- İ266a/21), işüme girme- (İ53a/12), kelāma gir- (İ223b/4), kelimāta gir- (İ32b/13), ĥulağına gir- (İ200b/6), mařāfa gir- (İ7b/16), saĥum, saĥalum birbirine gir- (İ231b/4), yola gir- (İ41b/15)

git-

başın alup git- (İ212a-6), cānı cehenneme git- (İ216a/5), elinden ihtiyārı ve dilinden kararı git- (İ83b/4-5), elümden git- (İ353b/10), gönünden çün teraḥ git- (İ380b/13), kār elden git- (İ5b/19), (kār elinden git- İ76b/11), kendüden git- (İ27a/3), segirdüp git- (İ90a/17)

giy-

karalar giy- (İ9a/13)

giyin-

silāhın giyin- (İ292a/20)

gör-

başın kaydın gör- (İ278a/16), (başınuz kaydın gör- İ378b/2), çäre görme- (İ211a/21), göz gözi görme- (İ315a/5), gözüme görünme- (İ285b/5), kayduñı gör- (İ17a/8), yol yarağın gör- (İ301a/10)

göster-

bahadırılık göster- (İ41b/21), cevelān göster- (İ39a/5), ferāğat göster- (İ32a/13), fuzūlluk göster- (İ11a/16), ḥarāret göster- (İ41b/3), hüner göster- (İ354b/21), hüzn göster- (İ62b/8), i'tizār göster- (İ37b/19), iş göster- (İ173b/18), merḥamet göster- (İ33a/4), müdāvemem göster- (İ62a/20-21), mülāyemetler göster- (İ235a/14-15), neşāt u ṭarab göster- (İ68a/12), 'özrlr göster- (İ37b/21), refār göster- (İ271a/16), şabr göster- (İ41a/15), telaṭṭuf göster- (İ52a/17), ṭama' göster- (İ56b/16), ṭarīd göster- (İ39a/10), vaḥşet göster- (İ33a/17), vefā göster- (İ12a/16-17), yegānelik göster- (İ9a/2)

göyün-

gönli göyün- (İ345a/7), içi daḥı göyün- (İ353b/13), özi göyün- (İ87a-3)

gözle-

furşat gözle- (İ11a-5), kenārdan gözle- (İ41b/21), nān u nemegin ḥaḳḳını gözle- (İ68a/2-3)

ısr-

barmağın ısr- (İ298b/10)

ısmarla-

cānı cehenneme ısmarla- (İ38b/20)

iç-

and iç- (İ203b/12)

idin-

ķarındař idin- (İ37a/17)

ilet-

işi başa ilet- (İ5b/2)

ir-

ķulaķlarına ir- (İ53b/3), murādına ir- (İ331b/5)

irgür-

murāduña irgür- (İ19a/4-5)

işle-

iş işle- (İ225a/2)

it-

gönül kabül itme- (İ211b/16-17), kār itme- (İ314b/5), raķm itme- (İ13b/20), adamlık it- (İ41a/5), āferinler it- (İ312b/5), cān teslīm it- (İ200a/14-15), cānı terk it- (İ168b/2), cigerinden āh it- (İ219b/1-2), cūř u ĥurūř it- (İ185a/21), ĉāk it- (İ202a/2), devr it- (İ350a/8), el uzunluğı it- (İ330a/6-7), er taleb it- (İ130b/8), feryād fięān it- (İ212a/8), feryād it- (İ367b/18-19), feryād u fięān it- (İ373a/15), feryād u zārī it- (İ214a/14), firār it- (İ202b/18), fuzūlluķ it- (İ53a/12), gūř it- (İ207a/4), günāh it- (İ14b/2), ĥamle it- (İ6a/19), ĥarāb it- (İ210a/2), ĥarāb u yebāb it- (İ203b/21), ĥāzır it- (İ32a/17-18), helāk it- (İ75b-10), ĥiřār it- (İ197a/20), ĥün-rizlige ķařd it- (İ4b/16), insāniyyet it- (İ186a/12), iř it- (İ166a/9), ķařd it- (İ209b/17), kendüyi helāk it- (İ37a/20), ķuvvet it- (İ357a/19), ma' lüm it- (İ37a/7), naķar it- (İ211b/4), 'azm-i meydān it- (İ35a/20), tığin 'uryān it- (İ147/21), řama' it- (İ28b/1), ümiz ķař it- (İ368a/18), yād it- (İ80b/20-21), yaķasın ĉāk it- (İ217a/14), ĥurd it- (İ180b/6-7), ģalebe it- (İ81a/7-8), uyķu ģalebe it- (İ81a/7-8), inřāf itme- (İ7b/9-10)

itdür-

ĥalecān itdür- (İ209b/20)

kaç-

elinden kaç- (İ269b/18)

kal-

az ķal- (kaldı, kalsın) (İ46b/19), cānı nīm ķal- (İ65b/1), diri ķal- (İ200a/19), eşer ķalma- (İ27a/3), ĥayrān ķal- (İ16b/10), ĥayretde ķal- (İ56a/21), mecāli ķalma- (İ38b/21), 'acebe ķal- (İ257a/13), 'āciz ķal- (İ202b/4), ta' accübde ķal- (İ319b/3), vālih ķal- (İ35b/15)

kaldır-

başın giribân-ı tefekkürden kaldır- (İ262b/13)

kap-

gönlünü kap- (İ13a/1)

karar-

gönlü karar- (İ177a/5-6), gözüm karar- (İ210a/13)

kes

cânından ümîz kes- (İ246b/15)

kesil-

yol kesil- (İ292a/12)

kıl-

âzâd kıl- (İ10b/6), cüş kıl- (İ2a/13-14), çâre kıl- (İ375a/12), diğkat kıl- (İ17a/12), du'â kıl- (İ50b/18), feryâd kıl- (İ21a/14), gâfil kıl- (İ52b/21), güş kıl- (İ203b/5), helâk kıl- (İ5a/4), kuvvet kıl- (İ10a5/6), pâre pâre kıl- (İ21b/13), şenâ kıl- (İ375a/13), taşinler kıl- (İ37a/1), zîr ü zeber kıl- (İ7b/11)

kızart-

göz kızart- (İ38b/17-18)

ko- / koy-

ad ko- (İ232b/12), ayağına baş ko- (İ380b/20), baş ko- (İ129b-19) (baş koy- İ15b/9-10), diri koma- (İ293b/5), elden koma- (İ150a/19), elinde ko- (İ327a/10), gönül ko- (İ66a/6), kadem koy- (İ25b/18), (kadem ko- İ49a/1), kazâya koy- (İ66a/4), kulağına koy- (İ21b/16), (kulağıma koy- İ241a/21), tama'ı ko- (İ75b/10), yire baş ko- (İ252b/12), yola baş ko- (İ306b/14-15), zemîne yüz ko- (İ111a/13)

kop-

feryâd u âh kop- (İ130b/6-7), giriv kop- (İ210a/20), hürüş kop- (İ366a/12), feryâd kop- (İ206a/9)

kopar-

âşüb kopar- (İ330b/20), feryâd u girivler kopar- (İ265b/21)

kur-

meclis kur- (İ106b/3)

okşa-

gönlüni oğşa- (İ287a/18)

oku-

mevdāna oğu- (İ9a-10)

ol-

āvāre ol- (İ330b/21), cānları rāhat ol- (İ28b/1), cānum çün saña fedā ol- (İ380b/13), cigeri biryān ol- (İ41a/19), cigerüm pāre pāre ol- (İ210a/11), çāk ol- (İ357a/18), deli dīvāne ol- (İ213b/19), dīvāne ol- (İ203b/7), epsem ol- (İ89b/2), er olma- (İ261b/14), fārię ol- (İ374a/15), fedā ol- İ204a/10), ğāfil ol- (İ270b/10), gönlü hoş ol- (İ267a/7), gönlü şehri ābādān ol- (İ281a/10), gönlüm kavī ol- (İ245a/19), gözi tuş ol- (İ41b/21), gözünden ğā'ib ol- (İ47b/21), ğāke ğaltān ol- (İ353a/21), ğalāř ol- (İ14b/4), ğarāb ol- (İ298b/9), ğatā ol- (İ355b/13), ğāzır baş ol- (İ271a/3-4), helāk ol- (İ304b/10), hem-rāhıñ ol- (İ313a/2), ğurrem ol- (İ203a/14), ğadīd ol- (İ312a/19), pāy-māl ol- (İ113a/6), rāhat ol- (İ256a/6), sīne biryān dīde giryān ol- (İ224b/18), řād ol- (İ215b/19), řākatı řāk ol- (İ329a/19), vācib ol- (İ355a/19), velvele ol- (İ270b/15), yoluña fedā ol- (İ301a/6-7), yüzine tuş ol- (İ9b/5), zehresi çāk ol- (İ322b/19)

sal-

boynına el şal- (İ210/210b)

sarar-

beñzi şarar- (İ55b/2), yüzüm şarar- (İ210a/13)

serpil-

yüregine şu sepil- (İ27a/14)

sıçrat-

mevdāna sıçrat- (İ152b/20)

sıd-

ödi sıd- (İ95a/4)

sığ-

cānı derisine sığma- (İ215b/19), (cān derisine sığ- İ45a/10), (cānları derilerine sığma- İ106a/16), cānı postına sığma- (İ55b/1/2), kitāba dağı sığma- (İ181b/18)

söyle-

çep söyle- (İ94a/7-8), řelāl ğayr söyleme- (İ205b/19), söz söyle- (İ44a/4)

söyün

odı söyün- (İ1420/21)

sür-

işiginde yüz sür- (İ184a/16), ‘ömr sür- (İ250b/19-20), şafâ sür- (İ60a/17), zevk u şafâ sür- (İ250b/6), yüzini gözünü hâke sür- (İ47b/21), (yüzlerin hâke sür- İ210a/9), yüzün gözün sür- (İ287a/17)

titre-

şararup ditre- (İ206a/5)

toy-

cânına toy- (İ66b/1)

tur-

baş üzerinde tur- (İ66a-8), dīvân tur- (İ64b/13), fermânında tur- (İ200b/2), hizmetkâr tur- (İ273b/13), hükümlerinde tur- (İ118a/16), namâza tur- (İ208b/6), şahid tur- (İ244b/4)

tut-

âdem tut- (İ305b/10), cānları gibi tut- (İ59b/11), dīvân tut- (İ115b/11), emrüm tut- (İ118b/3), etrâfını tut- (İ294a/6), fâ‘ide tut- (İ247a/8), gönli hoş tut- (İ82a/16), gönlinde tut- (İ128b/16), gönlüni hoş tut- (İ120a/1), güreş tut- (İ15a/9), hâtırında tut- (İ308b/12), hâtırnuuzı hoş tut- (İ241a/15), hayâl tut- (İ74b/1), hoş tut- (İ113b/7), hüccet tut- (İ132b/12), karar tut- (İ31a/1), kîn tut- (İ116a/18), kirâya tut- (İ202a/15), kulağ tut- (İ121a/16), külunc tut- (İ118b/8), ma‘zûr tut- (İ34a/13), ‘azîz tut- (İ127b/21), tama‘-ı hām tut- (İ13a/13), taşâ tut- (İ194a/15), üns tut- (İ232a/14), vağan tut- (İ319a/4-5), yüz tut- (İ31a/5), yüzün tut- (İ340a/12)

ur-

âteş ur- (İ261b/10), baş göz dimeyüp ur- (İ190a-21), başuñı taşlara ur- (İ242b/5), boynın ur- (İ94a/13), çomağ ur- (İ220a/17), kulağ ur- (İ251b/14), lâf u güzâf ur- (İ354b/21), na‘ra ur- (İ354b/14), (na‘ra eyle ur- İ357a/17), (na‘ralar ur - İ204a-18), nefes ur- (İ205a/17), söz bināsına bünyād ur- (İ2a/19), tîğlere kef ur- (İ348a/9), yire ur- (İ365a/16), yüzün yire ur- (İ31a/18), yüzüm hâke ur- (İ228b/3-4)

uzat-

dil uzat- (İ261a/7),

var-

efkâra var- (İ71b/4), ğazaba var- (İ366a/4), hārâba var- (İ292a/11), hayrete var- (İ81b/21), iş başa var- (İ306b/4), iş hārâba var- (İ185a/8), ta‘accübe var- (İ189a/18), uyhuya var- (İ49a/17), üzerine var- (İ10a5/6)

vir-

ad vir- (İ242a/6), amān virme- (İ259a/10-11), arķasın vir- (İ180a/1), baş ve cānlar vir- (İ113a-5), cān vir- (İ319b/1), cānumuzı yile vir- (İ193b/7-8), dil ve ağız virme- (İ361b/8), el vir- (İ113a/9-10), elüñe vir- (İ270a/5), ğaflet vir- (İ358b/8- 9), isitimālet vir- (İ119b/1), 'avretlige vir- (İ293b/17), 'ömr-i 'azizümi bāda vir- (İ248b/9), 'ömrümüz ħırmenini yile vir- (İ192b/1), rızā vir- (İ319a/20), selām vir- (İ158a/15), teskīn vir- (İ31b/19), teřrīf vir- (232b/18), yile vir (İ304b/12)

yak-

cānuñı ve gönlüñi şöyle yaķ- (İ216b/21), firāķ odına yaķ- (İ212a/11), gönlini yaķ- (İ219a/10)

yan-

cigeri nār-ı firāķdan yan- (İ214a/13), yüregüm yan- (İ345a/20)

yapış-

etegine yapış- (İ212a/8), yaķama yapış- (İ243b/16)

yi-

ġam yi- (İ115a-6), (ġam yi- İ270a / 4; ġam u ġuřřa yime ve çek- İ19a /5)

yidür-

darb yidür- (İ136a/13)

yet-

ġüci yet- (İ301a/1)

yetiş-

cān cānānına yetiş- (İ203a/13)

yitür-

kendümi yitür- (İ41b/7)

yu-

başını yu- (İ64a/5), el yüz yu- (İ31b/8)

yumuşat-

gönlini yumuşat- (İ267a/5)

Sonuç

16. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilen *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*, deyimler açısından taranmış olup eserde 472 deyim tespit edilmiştir. Bu deyimlerden bazıları Türkiye Türkçesinde hâlen kullanılırken bazıları ise günümüzde artık kullanılmamaktadır.

Eserde *fuzüllük eyle-*, *fuzüllük it-*, *fuzüllük göster-* örneklerinde olduğu gibi birleşik fiil yapısındaki bazı deyimlerde aynı anlam sadece fiilin değişmesiyle sağlanmıştır. Bazı deyimlerde ise *cāni derisine şığma-*, *cāni postına şığma-* örneklerinde olduğu gibi fiil değişmeden deyim oluşturulan unsurlardan sadece biri değiştirilerek aynı anlamın sağlandığı görülmektedir.

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab'da 97 fiille deyim kurulmuştur. En çok deyim kurulan fiiller *it-* ve *ol-* fiilleridir. Bu fiilleri *düş-*, *tut-*, *göster-*, *vir-* fiilleri izlemektedir.

Eserdeki deyimler, unsurları açısından incelendiğinde eserde özne+fiil yapısında 54, nesne+fiil yapısında 237, yer tamlayıcısı+fiil yapısında 92, zarf+fiil yapısında 7, özne+nesne+fiil yapısında 16, özne+yer tamlayıcısı+fiil yapısında 13, nesne+yer tamlayıcısı+fiil yapısında 16, nesne+zarf tümlecisi+fiil yapısında 2, yer tamlayıcısı+nesne+fiil yapısında 21, yer tamlayıcısı+özne+fiil yapısında 14 deyim tespit edilmiştir. Dolayısıyla eserde tespit edilen 472 deyimden 390'ı iki unsurdan oluşmaktadır.

Deyimler kökenleri açısından incelendiğinde eserde unsurlarının tamamı Türkçe olan 160, fiili Türkçe, diğer unsurları Farsça olan 85, fiili Türkçe, diğer unsurları Arapça olan 150, ilk unsuru Farsça, diğer unsurları Türkçe olan 10, ilk unsuru Arapça, diğer unsurları Türkçe olan 3, Türkçe+Arapça+Türkçe yapısında 18, Farsça+Arapça+Türkçe yapısında 15, Türkçe+Farsça+Türkçe yapısında 12, Arapça+Farsça+Türkçe yapısında 6, Arapça+Türkçe yapısında 7, diğer yapılarla 6 deyim tespit edilmiştir. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş bir eser olmasına rağmen eserde geçen deyimlerin kuruluşunda Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin çokluğu dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Akar, Ali. (2014). *Türk dili tarihi*. Ötüken.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (1978). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ciğa, Ö. (2016). Vâhidî'nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* ve *Sergüzeşti İşân* tercümesi üzerine. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 442-450.
- Ciğa, Ö. (2018a). *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab tercümesi (inceleme-metin)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Ciğa, Ö. (2018b). Mensur bir aşk ve macera hikâyesi: *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 4 (8), 275-304.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül.
- Hatipoğlu, V. (1963). Kelime grupları ve kuralları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 234, 203-244.
- Kavruk, H. (1998). *Eski Türk edebiyatında mensur hikayeler*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Korkmaz, Z. (2007a). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2007b). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özezen, Yüceol M. (2011). Türkçe deyimler üzerine birkaç söz. *Türk Dili*. 600, 869-879.

- Özkan, M. (2010). Eski Anadolu Türkçesi döneminde ortaya konan Kuran tercümeleri üzerine. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (39), 115-159.
- Özön, M. N. (1945). *Türkçe tabirler sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Öztürk D. (2018). *Türkiye Türkçesinde anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sinan, A. T. (2008). Deyim kavramı üzerine notlar-1. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18 (2), 91-98.
- Üstüner, A. (1989). *Karahanlı ve Eski Anadolu metinlerinde deyimler, atasözleri ve kısa hikayeler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Vâhidî. (924/1518). *Reşîdiye veya Kıssa-i Cüneyd*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu. No: 92 Barkod NEKTY00172.
- Yahyâ b. Abdullah el-Çerkesî. (969/1561) *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve sergüzeş-i îşân*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi. Fatih Koleksiyonu. No: 4354.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab'da Geçen Deyimlerin Listesi

-A-

- ‘**acebe kal-**: şaşırmak, hayret etmek (İ257a/13)
- ‘**âciz kal-**: gücü yetmemek (İ202b/4)
- ad ko-**: bir kimse veya nesneyi bir adla adlandırmak (İ232b/12)
- ad vir-**: bir kimse veya nesneyi bir adla adlandırmak (İ242a/6)
- adamlık it-**: iyilik yapmak (İ41a/5)
- âdem tut-**: bir iş için bir kimseyi görevlendirmek (İ305b/10)
- âferinler it-**: takdir etmek (İ312b/5)
- ‘**aleyk al-**: selama karşılık vermek (İ46a/5)
- amân virme-**: canını bağışlamak (İ259a/10-11)
- and iç-**: yemin etmek (İ203b/12)
- arķamı yire getir-**: yenilmek (İ153b/9)
- arķasın vir-**: sırtını bir yere yaslamak (İ180a/1)
- âşüb kopar-**: kargaşaya, sıkıntıya neden olmak (İ330b/20)
- âteş ur-**: helak etmek, yakmak yıkmak (İ261b/10)
- âvâre ol-**: kararsız kalmak, başıboş olmak (İ330b/21)

‘avretlige vir-: (kız için) evlendirmek (İ293b/17)

ayağına baş ko-: eğilerek selam vermek (İ380b/20)

ayağına düş-: bir isteğin gerçekleşmesi için birisine yalvarmak, istekte bulunmak (İ208a/8)

‘ayyūka çık-: ses yükselmek (İ364a/3)

az kal- (kaldı, kalsın): bir işin gerçekleşmesi söz konusuyken gerçekleşmemesi durumunda kullanılan söz (İ46b/19)

āzād kıl-: özgür bırakmak (İ10b/6)

‘aziz tut-: çok fazla değer vermek (İ127b/21)

‘azm-i meydān it-: gayret etmek (İ35a/20)

-B-

bahadırılık göster-: yiğitlik, kahramanlık (İ41b/21)

barmağın ağzına al-: çok şaşırarak, hayret etmek (İ256b/21)

barmağın ıştır-: aşırı derecede şaşırarak (İ298b/10)

baş göz dimeyüp ur-: rastgele dövüşmek (İ190a-21)

baş harācın boynuñā al-: haraç vergisini üstlenmek (İ293b/16-17)

baş ko-: bir gaye uğruna en değerli şeyi feda etmek (İ129b-19); (baş koy- İ15b/9-10)

baş üzerinde tur-: yanında durup gözetlemek (İ66a-8)

baş ve cānlar vir-: ölmek (İ113a-5)

başın alup git-: izin almadan veya gideceği yeri söylemeden gitmek (İ212a-6)

başın çek-: kendi başına kalıp düşünceye dalmak (İ252b/6)

başın eg-: itaat etmek (İ263a/2)

başın giribān-ı tefekkürden kıldur-: derin düşünceyi bırakmak (İ262b/13)

başına çek-: derin düşünceye dalmak (İ200b/10)

başına hāk saç-: yasta olmak (İ217a/14), (başlarına hāk saç- İ214b/21)

başından aş-: haddinden fazla olmak (İ350a/15)

başını yu-: yıkanmak (İ64a/5)

- bařumuza bir iř dūř-**: belaya uęramak, zorlukla karřılařmak (İ90b/19-20)
- bařuñ kaydın gör-**: başının çaresine bakmak (İ278a/16), (bařuñuz kaydın gör- İ378b/2)
- bařuñdan gider-**: aklından çıkarmak, vazgeçmek (İ265a/11)
- bařuñı taşlara ur-**: pişman olmak (İ242b/5)
- bāzār eyle-**: alış veriş yapmak, pazarlık etmek (İ225a/10)
- bende çek-**: bir tarafından bağlanmak, tutuklanmak (İ351a/15)
- beñzi şarar-**: üzüntü veya heyecandan yüz renginin sararması (İ55b/2)
- bil bağla-**: bir işe kendini adamak (İ227b/4)
- birbirine gir-**: kavgaya tutuşmak (İ179b/5)
- biryān eyle-**: çok üzmemek (İ266b/12)
- boynm çal-**: başını keserek öldürmek (İ148b/3)
- boynm ur-**: başını keserek öldürmek (İ94a/13)
- boynma el şal-**: sevgi ve dostluğu göstermek için bir kimsenin boynuna sarılmak (İ210/210b)

-C-

- cān bedenden çık-**: ölmek (İ230a/2)
- cān cānānına yetiş-**: sevgiliye kavuşmak (İ203a/13)
- cān teslīm it-**: ölmek (İ200a/14-15)
- cān vir-**: ölmek (İ319b/1)
- cānı cehenneme git-**: sevilmeyen bir kimsenin öldüğünü belirten nefret ifadesi (İ216a/5)
- cānı cehenneme işmarla-**: öldürmek (İ38b/20)
- cānı çık-**: ölmek (İ242b/20)
- cānı derisine şığma-**: çok sevinmek (İ215b/19), (cān derisine şığ- İ45a/10), (cānları derilerine şığma- İ106a/16)
- cānı nīm şal-**: çok zayıflamak, ölecek hāle gelmek (İ65b/1)
- cān-ı ‘ azizi çık-**: ölmek (İ360b/1)
- cānı postına şığma-**: çok sevinmek (İ55b/1/2)

- cānı terk it-**: bir şey uğruna en çok sevdiği şeyi bırakmak (İ168b/2)
- cānına āteş düş-**: çok üzücü bir ihtimalin acısı ile kıvranmak (İ352b/13)
- cānına geç-**: içine işlemek (İ203a/7)
- cānına toy-**: yaşamak istememek (İ66b/1)
- cānından ümîz kes-**: bir kimsenin artık hayatta olmadığını düşünmek (İ246b/15)
- cānları gibi tut-**: çok kıymet vermek (İ59b/11)
- cānları rāhat ol-**: korkulacak bir şey olmadığını anlayıp rahatlamak (İ28b/1)
- cānum çün saña fedā ol-**: bir şey uğruna canını vermeye razı olmak (İ380b/13)
- cānumı senüñ yolña fedā eyle-**: bir gaye uğruna en değerli şeyi harcama (İ313a/2)
- cānumuzı yile vir-**: çok zarar verici bir davranışta bulunmak (İ193b/7-8)
- cānuñı ve göñlüñi şöyle yaq-**: maddi ve manevi zarar vererek cezalandırmak (İ216b/21)
- cānuñı ve kanuñı al-**: öldürmek (İ270b/10)
- ceñge düriş-**: mücadeleye başlamak (İ10a/12)
- cevelān göster-**: hareket etmek, dolaşmak (İ39a/5)
- cezm eyle-**: kesin karar vermek (İ35a/20)
- cigeri biryān ol-**: çok üzölmek (İ41a/19)
- cigeri nār-ı firākdan yan-**: ayrılık hasretinden dolayı çok üzölmek (İ214a/13)
- cigerinden āh it-**: çekilen acının tesiriyle içten beddua etmek (İ219b/1-2)
- cigerüm pāre pāre ol-**: çok acı çekmek (İ210a/11)
- cüş kıı-**: coşmak (İ2a/13-14)
- cüş u hurüş it-**: coşmak, kendinden geçmek (İ185a/21)
- cünbişe gel-**: neşelenmek, coşmak (İ215b/7)
- Ç-
- çāk it-**: yırtmak (İ202a/2)
- çāk ol-**: yırtmak (İ357a/18)

çāre görme-: bir sorunu çözmeye çaresiz kalmak (İ211a/21)

çāre kııl-: bir sorunu çözmek için çare aramak (İ375a/12)

çep söyle-: doğruyu söylememek, yanıltmak (İ94a/7-8)

çomak ur-: dayak atmak (İ220a/17)

-D-

dām-ı belāya düş-: birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak (İ74b/12)

darb yidür-: dövmek (İ136a/13)

deli dīvāne ol-: birine aşırı derecede ilgi göstermek (İ213b/19)

derdine düş-: bir sorunun çözümü için yollar aramak (İ199b/6-7)

derdüñe devā eyle-: bir sorunu çözmeye çare olmak (İ222b/15)

derünna āteř düş-: büyük bir acının, bir üzüntünün etkisine girmek (İ311b/5)

devr it-: etrafında dönmek (İ350a/8)

dikkat kııl-: ilgiyi bir şey üzerinde toplamak (İ17a/12)

dil uzat-: haddini aşarak saygısızca konuşmak, kötü sözler söylemek (İ261a/7)

dil ve ağız virme-: konuşmamak (İ361b/8)

dīñüñüze gir-: bir dinin mensubu olmayı kabul etmek (İ342b/9)

diri kıal-: yaşamak (İ200a/19)

diri kıoma-: öldürmek (İ293b/5)

diş bile-: kötülük yapmak için fırsatını kollamak (İ9a/11)

dīvān tur-: emir almak üzere elleri önde bağlayarak beklemek (İ64b/13)

dīvān tut-: toplantı yapmak (İ115b/11)

dīvāne ol-: çok öfkelenmek (İ203b/7)

dīvāra çal-: fırlatmak, çarpmak (İ259b/18)

dost düşmeni bil-: etraftakileri iyi tanımak (İ374a/17)

du' ā kııl-: dua etmek (İ50b/18)

-E-

- efkâra var-**: üzölmek, hüzenlenmek (İ71b/4)
- el çek-**: vazgeçmek (İ11b/1)
- el çekil-**: terketmek, bırakmak (İ159b/17-18)
- el getir-**: (dua için) el açmak (İ49b/12)
- el uzunluğı it-**: güç kazanmak, zor işlerin üstesinden gelmek (İ330a/6-7)
- el vir-**: bir işin gerçekleşmesi için imkan vermek (İ113a/9-10)
- el yüz yu-**: bir yerden, bir şeyden veya bir kimseden ayrılmak (İ31b/8)
- elden koma-**: terk etmemek, vazgeçmemek (İ150a/19)
- ele al-**: gönlünü almak, hoşnut etmek (İ30a/16)
- ele getir-**: yakalamak, ele geçirmek (İ338a/17)
- elinde ko-**: bir kimseyi bir işle görevlendirmek (İ327a/10)
- elinden ihtiyârı ve dilinden kararını git-**: iradeli davranmamak, tercih yetisini kaybetmek (İ83b/4-5)
- elinden kaç-**: birinden kurtulmayı başarmak (İ269b/18)
- eline düş-**: esir olmak (İ87b/7)
- eline gir-**: yakalamak, ele geçirmek (İ288a/2), (elüme gir- İ266a/21)
- elümden git-**: sahip olamamak (İ353b/10)
- elüfne vir -**: teslim etmek (İ270a/5)
- emrüm tut-**: itaat etmek (İ118b/3)
- endâmına lerze düş-**: korku ya da endişeyle bedenen titremek (İ22b/5-6)
- endîşeye düş-**: tasalanmak, merak etmek (İ229a/8)
- epsem ol-**: susmak (İ89b/2)
- er olma-**: istenilen bir durumun gerçekleşmemesi durumunda insan sayılamayacağı (İ261b/14)
- er taleb it-**: dövüşmek için rakip istemek (İ130b/8)
- eşer kalma-**: biçbir belirti kalmamak (İ27a/3)

etegine al-: önüne alıp sürüklemek (İ57a/20)

etegine yapış-: bir kimseyi bir davranıştan vazgeçirmeye çalışmak (İ12a/8)

eṭrāfını tūt-: kuşatmak (İ294a/6)

-F-

fā'ide tūt-: kendine fayda sağlamak, kâr elde etmek (İ247a/8)

fāriğ ol-: vazgeçmek (İ374a/15)

fedā ol-: bir şey uğruna yok olmak (İ204a/10)

ferāğat göster-: hakkı olan bir şeyden vazgeçmek (İ32a/13)

fermān buyur-: emretmek (İ216b/19)

fermānında tūr-: emrinde olmak, hizmetinde bulunmak (İ200b/2)

feryād fiğān it-: yüksek sesle dövünerek ağlamak (İ212a/8)

feryād it-: yüksek sesle bağırarak (İ367b/18-19)

feryād kııl-: yüksek sesle bağırarak (İ21a/14)

feryād kōp-: yüksek sesle bağırarak (İ206a/9)

feryād u āh kōp-: yüksek sesle bağırılmaya başlamak (İ130b/6-7)

feryād u fiğān eyle-: yüksek sesle bağırıp haykırmak (İ217a/15)

feryād u fiğān it-: yüksek sesle bağırıp haykırmak (İ373a/15)

feryād u ğurıvler kōpar-: birden yüksek sesle bağırarak, çılgılık atmak (İ265b/21)

feryād u zārī it-: yüksek sesle ağlamak (İ214a/14)

fiğānlar eyle-: ızdırapla bağırarak (İ214b-İ215a)

fikrete düş-: düşünmeye başlamak (İ60a/12-13)

firāk odına yak-: hasret bırakmak, ayrılık özlemi yaşatmak (İ212a/11)

firār it-: kaçmak, uzaklaşmak (İ202b/18)

fitne-i āşūb düş-: bozgunculuk yapmak (İ293b/21)

furşat gözle-: yapılması istenen bir iş için uygun zamanı veya şartları beklemek (İ11a-5)

fuzüllük eyle-: haddi aşmak (İ181a/8)

fuzüllük göster-: haddini bilmemek (İ11a/16)

fuzüllük it-: haddi aşmak (İ53a/12)

-G-

girye vü fiğāna düş-: yüksek sesle ağlamak (İ210a/21)

göñli dileme-: yapmayı istememek (İ7a/12)

göñli göyün-: çok fazla üzölmek, içi yanmak (İ345a/7)

göñli hoş ol-: memnun olmak (İ267a/7)

göñli hoş tut-: dert etmemek, tasalanmamak (İ82a/16)

göñli karar-: imanını, inancını yitirmek (İ177a/5-6)

göñli şehri ābādān ol-: mutlu olmak (İ281a/10)

göñli ve gözi açıl-: ferahlamak (İ268a/5)

göñliñ al-: aşık olmak (İ11a/5)

göñlin egle-: kendini avutmak, oyalamak (İ22b/15)

göñlinde tut-: bir duygu ya da düşünceyi dışa vurmadan içinde tutmak (İ128b/16)

göñlinden çün terah git-: gönlünden sıkıntının gitmesi (İ380b/13)

göñlinden hayālın gider-: çok beğenilen bir şeyi aklından çıkaramamak (İ213b/2)

göñlinden muhabbetin çıkar-: bir şeyi, bir kimseyi sevmekten vazgeçmek (İ263a/1)

göñline havf gel -: korkuya kapılmak, korkmaya başlamak (İ212b/1)

göñline korku düş-: endişelenmek, korkmaya başlamak (İ80b/2)

göñlini kap-: aşık olmak (İ13a/1)

göñlini oğşa-: güzel sözlerle birini sevindirmek (İ287a/18)

göñlini yak-: derinden üzmet, acı çektirmek (İ219a/10)

göñlini yumuşat-: bir kimsenin kırgınlığını giderecek söz ve davranışlarda bulunmak (İ267a/5)

göñlüm kavî ol-: emin olmak, güvenmek (İ245a/19)

- gönlüñ açıl-:** gamdan tasadan uzaklaşmak (İ115a/7)
- gönlüñ gözüñ dahı açıl-:** ferahlamak (İ252a/11-12)
- gönlüñden çık-:** anmaz ve sevmez olmak (İ265a/11)
- gönlüñi hoş dut:** endişe etme, rahat ol (İ120a/1)
- göñül bu endişeye düş-:** endişelenmek, kaygılanmak (İ229a/8)
- göñül kabül itme-:** bir şeyin olmasına vicdanın izin vermemesi (İ211b/16-17)
- göñül kıo-:** kırılmak (İ66a/6)
- göñül murādın bul-:** istenilen şeye kavuşmak (İ298a/10)
- göz gözi görme-:** toz, karanlık vb. sebeplerle etrafın görünemez olması (İ315a/5)
- göz kızart-:** Bir işe başlarken hiçbir şeyden çekinmemek (İ38b/17-18)
- gözi tuş ol-:** bakmak, görmek (İ41b/21)
- gözün açdurma-:** fırsat vermemek (İ350a/8-9)
- gözünden gâ'ib ol-:** ortadan kaybolmak (İ47b/21)
- gözine eyü gel-:** beğenmek (İ201b/15)
- gözine uyhu gelme-:** uyuyamamak (İ74a/1)
- gözlerin al-:** hayran olmak (İ339b/21)
- gözlerinden kanlar akıt-:** üzüntü ve acıdan haddinden fazla ağlamak (İ359b/11-12)
- gözlerinden yaş akıt-:** ağlamak (İ213b/13-14)
- gözüm karar-:** üzüntüden göz ferinin gitmesi (İ210a/13)
- gözüme görünme-:** önemi olmamak (İ285b/5)
- güş it-:** dinlemek (İ207a/4)
- güş kııl-:** dinlemek (İ203b/5)
- güci yet-:** bir işin üstesinden gelebilmek (İ301a/1)
- günāh it-:** günah sayılan davranışta bulunmak (İ14b/2)
- güreş tut-:** karşılıklı güreş yapmak (İ15a/9)

-Ğ-

- ğāfil kıl-**: birinin dikkatini dağıtıp etrafında olup biteni farkedemez hâle getirmek (İ52b/21)
- ğāfil ol-**: etrafta olup bitenin farkında olmamak, dalgın olmak (İ270b/10)
- ğaflet vir-**: dikkatini dağıtmak, uyuşuk hâle getirmek (İ358b/8- 9)
- galebe it-**: yenmek, galip gelmek (İ81a/7-8)
- ğam yi-**: tasalanmak, kaygılanmak (İ115a-6), (ğam yi- İ270a / 4; ğam u ğuşşa yime ve çek- İ19a /5)
- ğazaba gel-**: çok öfkelenmek (İ278a/9)
- ğazaba var-**: çok öfkelenmek (İ366a/4)
- ğuriv kop-**: feryat kopmak (İ210a/20)
- ğuşşa çek-**: tasalanmak, kaygılanmak (İ115a-6)

-H-

- ha diyince**: istenilen anda (İ271a/2)
- hāke ğaltān ol-**: yere düşmek (İ353a/21)
- halāş bul-**: kurtulmak (İ316b/1)
- halāş ol-**: kurtulmak (İ14b/4)
- halecān itdür-**: korkudan kalbin çarpması (İ209b/20)
- halel gel-**: zarara uğramak (İ300b/14)
- hamle it-**: saldırmak (İ6a/19)
- harāb it-**: yıkmak (İ210a/2)
- harāb ol-**: kullanılmaz hâle gelmek (İ298b/9)
- harāb u yebāb it-**: yıkmak, harap etmek (İ203b/21)
- harāba var-**: yıkmak, harap olmak (İ292a/11)
- harāret göster-**: heyecanlanmak (İ41b/3)
- haḫā ol-**: kusurlu davranmak (İ355b/13)
- hāḫrı tesellī bul-**: üzüntüsü bir dereceye kadar hafiflemek (İ297b/9)

- hâtırında tut-**: hafızada korumak (İ308b/12)
- hâtırıñuzu hoş tut-**: endişe etmemek, rahat olmak (İ241a/15)
- hayâl tut-**: hayal etmek (İ74b/1)
- hayrân kal-**: çok beğenmek (İ16b/10)
- hayrette kal-**: şaşırarak (İ56a/21)
- hayrete var-**: şaşırarak, hayret etmek (İ81b/21)
- hâzır baş ol-**: hazırlanmak, hazır durumda olmak (İ271a/3-4)
- hâzır it-**: hemen kullanılacak duruma getirmek (İ32a/17-18)
- helâk it-**: yok etmek, öldürmek (İ75b-10)
- helâk kıl-**: yok etmek, öldürmek (İ5a/4)
- helâk ol-**: ölmek, mahvolmak, yok olmak (İ304b/10)
- helâl hayr söyleme-**: güzel söz söylememek (İ205b/19)
- hem-râhûñ ol-**: dost olmak, yoldaş olmak (İ313a/2)
- hışma gel-**: öfkelenmek (İ154b/15)
- hisâba gelme-**: ölçü dışı olmak, ne olacağını ve nasıl olacağını tahmin edememek (İ181b/18)
- hişâr it-**: kuşatmak (İ197a/20)
- hizmetkâr tur-**: hizmetkarlık yapmak (İ273b/13)
- hoş geldiñ-**: gelen kimseye söylenen selamlama sözü (İ27b/20)
- hoş tut-**: memnun etmek (İ113b/7)
- hün-rizlige kaşd it-**: öldürmeye teşebbüs etmek (İ4b/16)
- hurd it-**: parçalamak, öldürmek (İ180b/6-7)
- hurrem ol-**: sevinmek, mutlu olmak (İ203a/14)
- hurüş düş-**: coşmak (214b/1)
- hurüş kop-**: coşku, gürültü oluşma hâli (İ366a/12)
- hüccet tut-**: bir şeyi delillendirmeye çalışmak (İ132b/12)

hükümlerinde tur-: itaat etmek, verilen hükme uymak (İ118a/16)

hüner göster-: bir konuda becerisini ortaya koymak (İ354b/21)

hüzn göster-: üzüntü duymak, kederlenmek (İ62b/8)

-i-

içi dağı göyün-: haddinden fazla üzülme (İ353b/13)

içine od düş-: korkuya kapılmak (İ213b/11)

içlerine gulgüle düş-: tehlikeli bir şey olacağından kuşkulananmak (İ21a/6-7)

imān bul-: Müslüman olmak (İ37a/17)

imān getir-: Müslüman olmak (İ27b/11)

inşāf itme-: acımamak (İ7b/9-10)

insāniyyet it-: iyilik etmek (İ186a/12)

intizār çek-: beklemek (İ275b/12)

if tizār göster-: mazeret sunmak, özür dilemek (İ37b/19)

isitimālet vir-: gönül çelmek, meylettirmek (İ119b/1)

iş başa var-: sonuca ulaşmak (İ306b/4)

iş düş-: kötü bir durumla karşı karşıya kalmak (İ16a/14)

iş eyle-: birine beklemediği bir davranışta bulunarak onu zarara sokmak (İ316a/14)

iş göster-: iş yaptırmak (İ173b/18)

iş harāba var-: bir işin gerçekleşmesinin zorlaşması (İ185a/8)

iş it-: birine beklemediği bir şey yaparak onu zarara uğratmak (İ166a/9)

iş işle-: beraber bir iş yapmak (İ225a/2)

işi başa ilet-: başa çıkmak, baş etmek (İ5b/2)

işiginde yüz sür-: bir isteğin gerçekleşmesi için birisine yalvarmak (İ184a/16)

işüme girme-: müdahale etmemek (İ53a/12)

işüñ elüñden gelme-: bir işin üstesinden gelememek, becerememek (İ226b/9)

'**izzet bul-**: itibar görmek (İ37a/18)

'**izzet hürmet bul-**: saygı görmek (İ28a/7)

-K-

kağem koy-: yola çıkmak (İ25b/18), (kağem ko- İ49a/1)

kađemine dűş-: bir kimsenin ayaklarına kapanarak yalvarmak (İ264a/6)

kağid ol-: çok zayıflamak (İ312a/19)

kađkahaya dűş-: yüksek sesle gülmek (İ29b/10-11)

kağbine hağle eyle-: cesaretlenmek (İ217a/17-18)

kađna dıř bile-: birine dűřmanlık etmek (İ6a/17)

kağndan geç-: öldürmekten vazgeçmek (İ15a/1)

kağnı al-: intikam almak (İ9b/17)

kağnı dille-: öldürmek istemek (İ9a/11)

kağlar dök-: cana kıymak, öldürmeye kastetmek (İ205b/20)

kağuların al-: baskın yapmak, bir kimsenin kağmasına izin vermemek (İ208b/7)

kaç elden git-: fırsatı kağırmak (İ5b/19), (kaç elinden git- İ76b/11)

kaç eyle-: kazanç sağlamak (İ175a/21)

kaç itme-: etkilememek (İ314b/5)

kağalar giy-: yas tutmak, mateme bürünmek (İ9a/13)

kağar tut-: rahata, huzura ermek (İ31a/1)

kağındaş idin-: dost kabul etmek (İ37a/17)

kađd it-: bir řeye zarar vermeye teřebbűs etmek (İ209b/17)

kağduğnı gör-: gereğini yapmak (İ17a/8)

kağzaya koy-: tehlikeye atmak (İ66a/4)

kelāma gir-: konuşmaya başlamak (İ223b/4)

kelimāta gir-: sohbet başlamak (İ32b/13)

kenârdan gözle-: olaya dahil olmadan uzaktan izlemek (İ41b/21)

kendüden geç-: güzel bir duygunun etkisiyle coşkuya kapılmak (İ12a/13)

kendüden git-: bilinçli hareket edememek (İ27a/3)

kendümi yitür-: bir uğurda en değerli şeylerden vazgeçmek (İ41b/7)

kendüye gel-: bir duygunun etkisinden kurtulup bilinçle hareket etmek (İ12a/13)

kendüyi helâk it-: aşırı derecede kendini üzme (İ37a/20)

kılıçdan geçür-: çok sayıda insanı topluca öldürmek (İ271a/10)

kin tut-: birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek (İ116a/18)

kirāya tut-: kiralamak (İ202a/15)

kitāba dahı şığma-: ölçü dışı olmak, ne olacağını ve nasıl olacağını tahmin edememek (İ181b/18)

kıltuğma al-: bir şeyi sıkıca kavrayıp kolunun altına almak (İ311b/8)

korķu dūş-: korkmaya başlamak (İ238a/12)

ķulağma alma-: önemsememek (İ180b/1)

ķulağma gir-: duymak, işitmek (İ200b/6)

ķulağma koy-: bir konuda önceden bilgilendirip dikkatini çekmek (İ21b/16), (ķulağuma koy- İ241a/21)

ķulaķ tut-: dikkatli bir şekilde dinlemek (İ121a/16)

ķulaķ ur-: dikkatle dinlemek (İ251b/14)

ķulaķlarına ir-: işitmek (İ53b/3)

ķūlunc tut-: sırt, omuz ve boyun bölgesinde ağrı olmak (İ118b/8)

ķuvvet it-: güç toplamak (İ357a/19)

ķuvvet kııl-: güç sarfetmek (İ10a5/6)

-L-

lāf u güzāf ur-: boş boş konuşmak, gevezelik etmek (İ354b/21)

la'nete başla-: beddua etmeye başlamak (İ366a/4)

-M-

- ma' lüm it-**: tanıtmak (İ37a/7)
- ma' zür tüt-**: hoş görmek, kusuruna bakmamak (İ34a/13)
- maşâfa gir-**: savaşa başlamak (İ7b/16)
- maşharalığa al-**: eğlenmek, alay etmek (İ94a/15)
- mâteme düş-**: yasa bürünmek, yas tutmak (İ344a/3)
- mecâli kalma-**: güçsüzleşmek (İ38b/21)
- meclis kur-**: eğlenmek maksadıyla bir araya gelmek (İ106b/3)
- melâlete düş-**: hoş gitmeyen bir durumda canı sıkılmak (İ51a/8)
- merhamet göster-**: acımak (İ33a/4)
- meydâna oku-**: kafa tutup mücadeleye çağırarak (İ9a-10)
- meydâna şırat-**: ileri sürmek (İ152b/20)
- miyâncılık eyle-**: aracılık etmek (İ118a/4- 5)
- murâdına ir-**: istediği şeye kavuşmak (İ331b/5)
- murâduña irgür-**: istenilen şeye kavuşturmak (İ19a/4-5)
- müdvemet göster-**: devam etmek (İ62a/20-21)
- mülâyemetler göster-**: yumuşak davranmak (İ235a/14-15)

-N-

- namâza tur-**: namaz kılmaya başlamak (İ208b/6)
- nân u nemeğin hakkını gözle-**: iyilik yapılan kimse üzerindeki manevi hakkı gözetmek (İ68a/2-3)
- na' ra ur-**: duyguların coşkusıyla yüksek sesle bağırarak (İ354b/14), (na' ra eyle ur- İ357a/17), (na' ralar ur - İ204a-18)
- nazar eyle-**: bir şeye düşünerek, dikkatle bakmak (İ206b/2)
- nazar it-**: bakmak (İ211b/4)
- nefes ur-**: üfleme, nefes vermek (İ205a/17)
- neşât u tarab göster-**: neşelenmek, sevinmek (İ68a/12)

nişân eyle-: hedef almak (İ170b/3)

-O/Ö-

odı söyün-: acı ve azabı azalmak (İ1420/21)

ödi şıd-: çok korkmak (İ95a/4)

‘ömr sür-: yaşamak, hayat sürmek (İ250b/19-20)

‘ömr-i defterin çün dür-: ölmek (İ250b/20)

‘ömr-i ‘azîzümi bâda vir-: canını tehlikede görmek, hayatını kaybetme korkusu yaşamak (İ248b/9)

‘ömrümüz hürmenini yile vir-: çok değerli bir şeyi ziyan etmek (İ192b/1)

öñlerine düş-: kılavuzluk etmek (İ52b/2)

özi göyün-: içi sızlamak, çok üzölmek (İ87a-3)

‘özrler göster-: kusur ve hatanın elde olmadan işlendiğı ve mecbur kalınarak yapıldığını söyleyerek affedilmeyi dilemek (İ37b/21)

-P-

pâre pâre kıl-: parçalara ayırmak (İ21b/13)

pây-mâl ol-: hakir olmak, ayaklar altına alınmak (İ113a/6)

-R-

râhat ol-: üzüntü ve sıkıntıdan uzak olmak (İ256a/6)

rahm itme-: acımamak (İ13b/20)

refîâr göster-: kılavuzluk etmek (İ271a/16)

rızâ vir-: onamak, kabul etmek (İ319a/20)

-S-

şabr göster-: acı ve üzüntü veren durumlara tahammöl etmek (İ41a/15)

saçum, saçalum birbirine gir-: bakımsız görünmek (İ231b/4)

şaf bağla-: sıralanmak (İ11a-1)

şafâ getir-: hoş geldin anlamında ağırlama sözü (İ43a/2)

şafâ sür-: rahat, sakin ve eğlenceli yaşamak (İ60a/17)

- şaflar çek-**: yan yana dizilmek (İ348a/8)
- řalavāt getir-**: Hz. Muhammed'e saygı için dua okumak (İ316b/12)
- şararup ditre-**: korkudan yüzün sararması (İ206a/5)
- segirdüp git-**: hızlı bir şekilde yürüyerek gitmek (İ90a/17)
- selām vir-**: birini selamlamak (İ158a/15)
- selāmete çık-**: sıkıntılı, tehlikeli bir durumdan kurtulmak (İ306a/21)
- selāmum dağı alma-**: ilgilenmemek, yüz çevirmek (İ224b/19-20)
- řenā kııl-**: övmek (İ375a/13)
- sevdāsına düş-**: bir şeyi yapmak için dayanılmaz istek duymak (İ10a/21)
- şihhat bul-**: sağlığına kavuşmak (İ353a/14)
- silāhın giyin-**: silahlanmak, silah kuşanmak (İ292a/20)
- sīne biryān dīde giryān ol-**: acı çekmek, çok üzölmek (İ224b/18)
- söz bināsına bünyād ur-**: söze, konuşmaya temel teşkil etmek (İ2a/19)
- söz di-**: konuşmak (İ145b/3)
- söz geçme-**: etki etmemek (İ19b/5)
- söz söyle-**: konuşmak (İ44a/4)
- sözini kulağına alma-**: önemsememek, dinlememek (İ180b/1)

-ř-

- řād ol-**: sevinmek, mutlu olmak (İ215b/19)
- řāhid tur-**: şahitlik yapmak (İ244b/4)
- řalvārın řelāle çözme-**: zina etmemek (İ205b/13)

-T-

- taşsinler eyle-**: övmek, takdir etmek (İ312b/6)
- taşsinler kııl-**: övmek, takdir etmek (İ37a/1)
- ta' accübde kal-**: hayret etmek, şaşırmak (İ319b/3)

- ta‘accübe var-**: hayret etmek, şaşırmaq (İ189a/18)
- tefekküre başın çek-**: derin düşünceye dalmak (İ271b/5)
- tekbîr getür-**: “Allah en büyüktür” anlamındaki duayı okumak (İ36b/19)
- telaţţuf göster-**: lütufla ve incelikle davranmak (İ52a/17)
- terk-i cân eyle-**: ölmek (İ23b/16-17)
- teskîn vir-**: sakinleştirmek (İ31b/19)
- teşrîf vir-**: şereflendirmek (232b/18)
- tevbe eyle -**: günah işlememeye söz vermek, günahıtan vazgeçmek (İ206b/16)
- tîğın ‘uryân it-**: kılıcı kınından çıkarmak (İ147/21)
- tîğlere kefur-**: kılıçları ele almak (İ348a/9)
- ţâkatı ţâk ol-**: gücü tükenmek (İ329a/19)
- ţama‘ göster-**: açgözlülük etmek (İ56b/16)
- ţama‘ it-**: hırsla istemek (İ28b/1)
- ţama‘-ı hām tut-**: olmayacak isteklerde bulunmak, açgözlülük etmek (İ13a/13)
- ţama‘ı ko-**: çok istenilen bir şeyden vazgeçmek (İ75b/10)
- ţarîd göster-**: kovmak, uzaklaştırmak (İ39a/10)
- taş tut-**: taşlamak (İ194a/15)

-U/Ü-

- uyhu galebe it-**: uykusu ağır basmak (İ81a/7-8)
- uyhuya var-**: uyumak, uykuya dalmak (İ49a/17)
- ümîz kaţ‘ it-**: bir şeyin olmasını ummaktan vazgeçmek (İ368a/18)
- üns tut-**: dost olmak, samimiyet kurmak (İ232a/14)
- üzerine gel-**: saldırmak (İ21a/6)
- üzerine var-**: yanına gitmek (İ10a5/6)

-V-

- vācib ol-**:yapılması gerekli olmak (İ355a/19)
vaḥşet göster-: korkmak (İ33a/17)
vālih ḳal-: hayret etmek, şaşırmak (İ35b/15)
vaṭan tut-: bir yeri yurt edinip oraya yerleşmek (İ319a/4-5)
vefā göster-: sözüne bağlı kalmak, sözünde durmak (İ12a/16-17)
velvele düş-: telaşa ve heyecana kapılmak (İ214a/15)
velvele ol-: telaş ve heyecan uyandırmak (İ270b/15)

-Y-

- yabāna at-**: bir şeyi uzağa atmak, fırlatmak (İ39a/1)
yād eyleme-: anmamak(İ205b/19)
yād it-: anmak (İ80b/20-21)
yādufıdan gider-: unutturmak (İ73a/7-8)
yaḳama yapış-: hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak (İ243b/16)
yaḳasın çāk it-: kıyafetlerini yırtacak kadar acı çekmek (İ217a/14)
yegānelik göster-: yapılan bir işte benzeri olmamak (İ9a/2)
yile vir -: boşa harcamak, ziyan etmek (İ304b/12)
yimek çekil-: yemek ikram etmek (İ258b/6)
yire baş ḳo-: eğilerek selamlamak (İ252b/12)
yire ur-: üzüntünün şiddetiyle kendini yere atmak (İ365a/16)
yirlü yirin bul-: yerlerini almak, hazır hāle gelmek (İ348a/9)
yirüfe geçür-: görevden ayrılan birinin yerine getirilmek (İ245b/3)
yol açıl-: bir şey yapmak için imkan oluşması (İ100b/21)
yol al-: yolculuk etmek (İ29b/19)
yol kesil-: bir yere girişi yasaklamak (İ292a/12)

- yol yarağın gör-**: yol hazırlığı yapmak (İ301a/10)
- yola baş kıo-**: bir gaye uğruna en değerli şeylerden vazgeçmek (İ306b/14-15)
- yola düş-**: yolculuğa çıkmak (İ227a/20)
- yola gel-**: anlaşmayı kabul etmek (İ163a/4)
- yola gir-**: yolculuğa başlamak (İ41b/15)
- yoldan çıkma-**: yapılması doğru olan şeyleri terk etmek, doğru yoldan ayrılmak (İ77b/2)
- yolumu bağla-**: gitmesine engel olmak (İ238a/14)
- yoluña fedā ol-**: bir gaye uğruna en değerli şeylerden vazgeçmek (İ301a/6-7)
- yüregın nār-ı hicrle tağla-**: ayrılık acısıyla çok acı çekmek (İ14a/14)
- yüregın tağla-**: çok acı çekmek (İ191a/20)
- yüregine şu sepil-**: duyduğu üzüntüyü hafifletecek bir durumla karşılaşmak, ferahlamak (İ27a/14)
- yüregüm yan-**: derinden acı çekmek (İ345a/20)
- yüz çevür-**: vazgeçmek (İ355b/16)
- yüz döndür-**: bir hâlden başka bir hâle dönüşmek (İ42a/16)
- yüz tut-**: yönünü bir tarafa çevirmek (İ31a/5)
- yüzın gözın sür-**: yalvararak af dilemek (İ287a/17)
- yüzın tut-**: yönünü çevirmek (İ340a/12)
- yüzın yire ur-**: başını önüne eğmek (İ31a/18)
- yüzine tuş ol-**: yüzüne dikkatli bir şekilde bakmak (İ9b/5)
- yüzını gözını hâke sür-**: yalvararak bir istekte bulunmak (İ47b/21), (yüzlerin hâke sür- İ210a/9)
- yüzüm hâke ur -**: yalvararak bir istekte bulunmak (İ228b/3-4)
- yüzüm şarar-**: üzüntüden yüz renginin solması (İ210a/13)

-Z-

zafer bul-: galip gelmek (İ355a/5-6)

zār zār ağla-: acı çekerek yüksek sesle ağlamak (İ210a/8)

zehresi ak ol-: Çok korkmak (İ322b/19)

zelzeleye gel-: titremek(İ305a/13)

zemine lerze ve aleme velvele d-: tesirli bir Şekilde etkilemek (İ354b/14)

zemine yüz o-: yalvarmak (İ111a/13)

zencire ek-: tutsak etmek(İ338b/4)

zevk u Őaf sr-: rahat, sakin ve eğlenceli yaşamak (İ250b/6)

zir  zeber eyle-: alt etmek, yenmek (İ354a-19)

zir  zeber kıl-: alt etmek, yenmek (İ7b/11)